

Európa csak az európaiaké lehet

BOROSS PÉTER ÉS KULIN FERENC

BESZÉLGETÉSE

Sorsom szerencsés véletlenének tartom, hogy 1998 és 2002 között – tehát az első FIDESZ kormány ’regnálásának’ időszakában – amikor Boross Péter Orbán Viktor miniszterelnök úrnak, én pedig Mádl Ferenc köztársasági elnök úrnak voltam a főtanácsadója – szinte minden héten leülhettem beszélgetni vele. Az Országház félemeletének délnyugati szárnyában voltak a szobáink, s ennek a könnyen áthidalható távolságnak is köszönhető, hogy rendszeresen meglátogathattam őt. Miután az első parlamenti ciklus utolsó fél esztendejében – Antall József halálát követően – ő volt az MDF-KDNP-FKgP-koalíció miniszterelnöke, én pedig az MDF frakcióvezetőjeként ténykedtem – társalgásaink során elsősorban a közügyeket elemeztük. Csaknem két évtizeddel később – 2014-ben – egy több órányi időtartamú, magnetofonszalagon rögzített interjúban idéztük fel és egészítettük ki az egykori kor-diagnózisunkat, majd a közelmúltban tettük mérlegre: mi az, amit abból ma is időszerűnek érzünk.

Kulin Ferenc: *Felsorolom azokat a kérdéseket, amelyek bennem az elmúlt években – hosszú beszélgetéseink során megfogalmazódtak, és azt javaslom: kezdjük azzal, amit – azok közül – a legfontosabbnak tartasz.*

Boross Péter: Lássuk!

Többször mondtad már, hogy ha lenne időd és türelmed hozzá, akkor írnál. Kíváncsi vagyok: miről? Gondolom nem az írás szenvedélye, inkább a közlés kötelességtudata motivál.

Az első világháborúról kezdtem írni.

Tehát nem a rendszerváltozásról!

Ezek összefüggenek! Elsősorban az foglalkoztatott: hogyan és miért történhetett, hogy két világháborút is megéltünk, de egyik sem az európai erőviszonyok szerint alakult. Mindkét esetben a tengerentúlról döntötték el földrészünk sorsát. Megálltam 1940-nél, hogy végre világos legyen: ki mindenkit terhel a zsidókkal való bánásmód felelőssége, hol és kik követték el a legsúlyosabb háborús bűnöket. Nálunk ugye később megpróbálták elhithetni a néppel, hogy a németek által megszállt országok közül mi voltunk a nácik leghűségesebb csatlósai.

Nos, nemcsak az a kérdés, hogy mennyiben volt szükségszerű és mennyiben védhetetlen a magyar közigazgatás, meg a csendőrség és a rendőrség szerepe, hanem az is mérlegelendő, hogyan reagált a többi 'csatlós' Hitler ajánlataira. Ha a válaszokat keressük, nagyon precíznek kell lennünk!

Én végigkérdeztem felnőtt embereket, vajon tudják-e, ki volt a Laval, ki volt Mosley? Fogalmuk sincs. Degrelle?¹ Ez volt a belga Szálasi. És ott volt Quisling² talán a legundorítóbb, legbetegbb lelkületű norvég politikus, aki előbb eszelős kommunista, Sztálin rajongó híve, majd Hitler feltételek nélküli kiszolgálója volt.

Miután rá kellett döbbenem, hogy mindkét háború végkifejletét a tengerentúlról döntötték el, azaz a mi sorsunk sem az európai erőviszonyok szerint alakult, megálltam 1940-nél. A következő esztendőök feldolgozásához több előkészületre van szükségem. Az osztrákok behódolásáról még csak tudunk, de hogy Hollandiában milyen százezres tüntetés köszöntötte Hitlert, arról kevés forrást ismerünk. Hogy az SS-hadosztályok hogy álltak fel ezekben az országokban, hogy milyenek voltak a 'Viking', a 'Charlemagne', a francia SS hadosztály 'születési' körülményei, nos, bevallom, ezekről én magam sem tudtam eleget. Azért álltam meg az írással, mert – miként mondtam – rájöttem, hogy itt precízebb ismeretek kellenek. Annyit látok, hogy tengerentúlról avatkoztak ebbe a kontinens ügyeibe, és nem volt egy 'kontinentális' Monroe³, aki azt mondta volna, hogy amiként Amerika az amerikaiaké, Európa csak az európaiaké lehet. Ha az Osztrák–Magyar Monarchia és Németország nyeri meg az első világháborút, ez megtörténhetett volna. És persze nem lett volna Hitler, nem jöttek volna be a szovjetek, márpedig Amerikának mindkét 'szereplőre' szüksége volt ahhoz, hogy aztán bevonulhasson Európába. Nem valószínű, hogy a tengerentúl ne figyeltek volna fel arra, hogy amikor a szudéták tüntettek, és a cseh csendőröket bevetették ellenük, akkor Hitlernek volt egy nyilatkozata, amely szerint „egy önérzetes nagyhatalom nem tűrheti, hogy határain túli véreit véres atrocitások érijék.” Washingtonban számíthattak arra, hogy egyszer majd Putyin is valami hasonlót fog mondani...

Engedj meg itt egy közbevetést! Miután én a XIX. századdal többen foglalkoztam, mint a XX.-kal, hadd utaljak egy mély összefüggésre Nyugat-Európa magyarokról alkotott képe, illetőleg a XX. századi Amerikának egész Európához fűződő viszonya között. Kovács Endre az egyik könyvében⁴ az 1848/49 utáni Magyarországnak a korabeli francia sajtó által elvégzett analizisét ismerteti, s különös figyelmet fordít a magyarellenes politikai indulatokat tápláló publicisztikai írásokra.⁵ Döbbenetes, hogy mit összehazudoztak rólunk, és mennyire rászervezték az egész sajtót, hogy lejárássák, kompromittálják a magyar emigráció törekvéseit, s hogy lehetetlenné tegyék, hogy hitele legyen a reformkorunk ethosát őrző és tovább vivő politikai gondolkodásnak. Arról tudtam már, hogy később, a XX. század '20-as éveiben szervezkedő kommunista baloldal hogyan támadta a konzervatív nemzeti magyar törekvéseket az osztrák sajtóban, de az évtizedekkel korábban megjelent francia lapok Magyarországot lejárató csúsztatásai, hazugságai és indulatos vádaskodásai arra figyelmeztettek, hogy ez a fajta – máig nyo-

mon követhető – magyarellenesség sokkal mélyebben gyökerezik a baloldali nyugati szellemi-politikai életben, mint azt korábban gondoltam.

Ennyit most erről. Azt javasolnám, hogy a beszélgetésünk végén térjünk vissza erre a kérdéskörre. Arra tudniillik, hogy a bennünket támadó-kirekesztő nyugati média természetesen hogyan függhet össze az egykori és a mai Amerika – Európa viszonytal. Vagy – ahogyan Te vetted fel a kérdést – miért nem volt „egy ’kontinentális’ Monroe, aki azt mondta volna, hogy amiként Amerika az amerikaiaké, Európa csak az európaiaké lehet?” Tehát mi az oka annak, hogy „a természetes erőviszonyok nem érvényesülhettek.” De minderről majd később!

Ha egyetértesz a javaslatommal, előbb a közelmúltunk és a jelenünk felől közelítsünk a múlthoz. Azaz a Te történelmi szerepedről, konkrétan az Antall- és az Orbán-kormányban szerzett tapasztalataidról és élményeidről faggatnálak. És persze arról, hogy milyen konkrét kérdések foglalkoztatnak. Hogy melyek azok, amelyekről szívesebben beszélsz, s melyeket tartod kevésbé fontosnak, azt Te döntöd el. Voltak-e vitáid Antallal? Miről? Milyen hatásúak voltak ezek? Hogyan hatottak Rád az ő érvei, s hogyan a Te érveid őrá? Ezek olyan kérdések, amelyekről szerintem akkor is fontos lenne, hogy maradjon valami – úgymond – az utókornak, ha sokáig nem voltak publikusak. Megyek tovább. Hogyan láttad az MDF belső viszonyait, meghatározó figuráit, személyiségeit?

Hadd jegyezzem meg – mert ezt saját emlékeimből tudom –, hogy erős gyanakvással és ellenérzésekkel fogadtunk Téged. Mindenféle mendemonda terjedt arról, hogy Te voltál a III/III-as főnök, és rákényszerítetted magad Antallra, és a többi, és a többi. Azt, hogy miket beszéltek, beszéltek rólad, azt valószínűleg nem tudad, de hogy volt egyfajta bizalmatlanság Veled szemben, azt nyilván tapasztaltad. Megyek tovább. Volt-e Antallnak ’nem nyilvános’ véleménye az MDF-ről és a kisgazdákról, illetve a kereszténydemokratákról? Én néhány kritikus helyzetben tett megjegyzéséből következtethetem arra, hogy személyes ítélete nem mindig volt azonos kormányfőként megfogalmazott véleményével, de egy mélyebb korszakelemzésben látni és láttatni is szeretném az ilyen típusú ellentmondásoknak az okát és hátterét. Biztos vagyok benne, hogy tudsz ebben segíteni. És persze volna még egy csokorra való kérdésem, de itt megállok és megkérdézem, mit szólna az eddigiekhez.

Valamikor ’89 őszén, szeptemberben, nem tudom, mikor a kereszténydemokraták hirdettek egy gyűlést, én elmentem oda. De a hátsó sorba ültem. Aztán egyszer csak megjelent Antall, akit szintén meghívtak, és mondott valamit. Kifelé jövet megvártam, és beszélgettünk. Mint régi barátomnak, szemrehányást tettem neki, mondván, hogy mit keres a ’népi baloldali paraszt pártban’ (ti. az MDF-ben), amelyiknek – én akkor úgy láttam – a reformkommunista Pozsgai Imre áll az élén. Ha egyáltalán lesz belőlük valami – mondtam neki –, ők adják a hatalomváltás első generációját, akiket aztán mindig lefejez a történelem.

*Am később, amikor – Antall halála után – Téged jelöltünk miniszterelnöknek, Pozsgay melléd állt.*⁶

Ez kétségtelen. Nos, Antallal én tényleg személyes, baráti kapcsolatban voltam, és még '87-ben (vállalati vezetőként) még egy Kós Károly szobor ügyében döntő kuratóriumban is együtt voltunk. Ez a kuratórium hozott össze bennünket. Rajta keresztül ismertem meg Göncz Árpádot is – akiben aztán mindketten óriásit csalódtunk – mert Antall akkor még nagyon kedvelte. De fontosabb ennél, hogy egyre gyakrabban megpróbált bevonni a politikába.

Csak egy zárójeles megjegyzést tennék. Hasonló volt az én kapcsolatom is Göncz Árpáddal. Akkor ismertem és kedveltem meg (1989-ben), amikor ő az Írószövetség elnöke, én pedig az akkor induló írószövetségi hetilap, a Magyar Napló főszerkesztője voltam, és kéthetenként együtt ebédeltünk a Bajza utcai székházunkban. Majd akkor ábrándultam ki belőle, amikor – immár köztársasági elnökként – vagy túllépett alkotmányos hatáskörén, vagy alávetette magát liberális párttársai akaratának. De ez a két dolog nyilvánvalóan nem is független egymástól.

A rendszerváltozás történetének legsúlyenteljesebb eseményei közé tartoznak az ő 'határsértő' akciói és gyáva megfutamodásai is. Az előbbieket példázza az az eset, amikor – még 1990 őszén – a virginiai egyetemen tartott előadásában Európára nézve károsnak és veszélyesnek minősítette a két Németország egyesülését⁷ s ezzel – törvénytörő módon – szembement a kormány külpolitikájával; és az is, amikor – ezúttal is alkotmányellenesen – kétségbe vonta a miniszterelnök jogát a rádió- és televízióelnökök kinevezésének és visszahívásának kezdeményezésére. A 'megfutamodás' szóval pedig a médiaháborúnak egy szerencsétlen epizódjára utalok. Egy alkalommal ugyanis felajánlotta nekem, hogy segít közvetíteni köztem és az SZDSZ-es párttársai között a médiatörvény vitája során kirobbant pártpolitikai konfliktusok feloldásában, majd – négy szemközt – 'érfiasan' bevallotta, hogy nincs hatása radikálisan liberális barátaira.

Ez fontos adalék Göncz portréjához, de folytatnám az Antallhoz kötődő emlékeimmel.

Egyszer azt mondta, hogy nincs kit elküldenie arra a nemzetközi vitára, amit a Béla király úton rendeztek a készülő önkormányzati törvényről. Nem tenném-e meg, hogy az ő nevében elmenjek oda. Hát én nem voltam tag, de nyugdíjas lévén ráértem, tehát igent mondtam, pedig még a vitaanyagot se kaptam meg. Ott mindenki locsogott, ahogy az lenni szokott. Már ott érződött az a nagyon erős teoretikus hajlam valamiféle eszményi demokrácia megteremtésére. Hogy ezekkel a teóriákkal nem lehetett volna kormányozni, az nem számított. Végighallgattam ezt a vitát és eljöttem. Egy másik alkalommal egy területfejlesztési előadást tartott egy pofa a Belügyminisztériumban a leendő ellenzéki pártoknak. Antall akkor megint felhívott telefonon, hogy nem tud kit küldeni. Nem tenném-e meg, hogy megint elmegyek?

Ezt is vállaltam. Aztán szünetelt a kapcsolatunk, jött a vad harc a győzelemért. Ebből teljesen kimaradtam. Hozzá kell tennem, hogy '90-ben 62 éves vagyok. A feleségem hallani sem akart arról, hogy bármiféle politikai szerepet vállaljak.

Ez teljesen érthető volt. És akkor megalakult a kormány. Fogalmam sem volt arról, hogy kikből.

'90-ben?

'90-ben. Igen, május végén Antall (minden telefonszámon megvolt neki, a balatoni is) föl hív telefonon, hogy most van szabadideje és nagyon fontos ügyben szeretne beszélni velem. Mondom neki – ez egy szombati nap volt –, hogy egy szál gatyában Balatonakaliban vagyok éppen. Vasárnap feljöttem, hétfőn bementem hozzá. Ahhoz a miniszterelnökhöz, aki létrehozott egy kormányt olyan emberekből, akiket vagy egyáltalán nem, vagy csak 20 éves korában ismert korábban. Mások tanácsára válogatta össze a csapatát, s ezért nem is csodálkozhatott, hogy máris minden oldalról támadják.

Milyen érvekkel?

Hát például azért, mert egy Népszínház utcai ügyvédet nevezett ki igazságügyi miniszternek.⁸ Nyilvánvalóan magas egyetemi körökből jött ez a szemrehányás. Aztán a Mádl Feri miatt, mert „hogyan lehet rábízni egy nemzetközi jogászra a vízügyet, ami tele van nagyon bonyolult gyakorlati kérdésekkel.” Akkor ott több mindent elmondott, ami a bizonytalanságának oka volt. Komoly kihívást jelentett számára, hogy a legközelebbi munkatársait is csak most, a kormányüléseken, később magánbeszélgetésekben ismerhette meg.

Fiatalok jöttek az MDF-ből, én sem ismertem őket. Antall például Bod Péter Ákost említette. Biztos vagyok benne, hogy ma nem őt ajánlaná a figyelmembe...

Be kell vallanom, Bod karrierjének romboló hatása a nemzeti-konzervatív táboron belül a „lelkemen szárad”. Amikor az MDF alelnökeként felkértem, hogy vegyen részt a gazdasági kabinetünkben készülő szakmai program kidolgozásában, sem azt nem gondolhattam, hogy – miként egy későbbi tanulmányában utalt rá –⁹ a magyar népet alkalmatlannak tekinti a vállalkozói szellem elsajátítására,¹⁰ sem azt, hogy politikusi szerepvállalásait az Orbán Viktorral szemben zsigeri gyűlölet fogja motiválni. Egyszóval semmi jelét nem fedeztem fel a későbbi megnyilatkozásaiban eluralkodó egocentrizmusának és Nyugat-imádatának. Hozzáteszem: ugyanezt mondhatom Jeszenszky Géza és Pálinkás József politikusi karakteréről is. Ma úgy látom, hogy mivel Antall erről az oldalukról még nem ismerhette őket, halála után – mind a mai napig – megpróbálják az ő taktikai megfontolásokból tett Nyugat-barát nyilatkozataival szentesíteni a kóros 'atlantizmusukat'. És mindez arra figyelmeztet, hogy az antalli örökség vállalóinak nemcsak külső ellenfelekkel kellett és kell megbirkóznia!

Mindez igen tanulságos. De nem vonatkoztatható pl. Kádár Bélára. Őröla tudtam, hogy kicsoda, mert az írásából ismertem, és volt egy közös 'akciónk' is. Antall még '89-ben a múzeumi irodájába hívott össze néhányunkat azzal a javaslatlall, hogy lépünk be egy párizsi emberjogi szervezetbe. Őt foglalkoztatták az emberi jogi kérdések, mert lelkiismereti problémát jelentett számára az is, hogy tulajdonképpen semmit nem lehetett kezdeni a múlt bűneivel, mert az igazságszolgáltatásnak sem a szakmai, sem a politikai feltételei nem voltak adva. Ne feledjük, nemcsak a szovjetek szemében, hanem nyugaton is Horn Gyula volt a legnépszerűbb politikus.

Erről nekem is voltak tapasztalataim. Nemcsak a volt bonni nagykövetségünk, Horváth István könyve¹¹ közöl e tárgyban figyelemre méltó dokumentumokat, de a médiaügyekben folytatott tárgyalásaim során is meggyőződhettem arról, hogy Hornnak az üzleti körökben is kikezdhethetlen tekintélye volt. S noha tudom, hogy ezzel gyanús alakká teszem magam, 'be kell vallanom', hogy – az ő kezdeményezésére – személyes kapcsolatom is volt vele. Első ízben akkor, amikor az MDF engem delegált a 90 elején megrendezett filmszemle zsűrijébe, amelynek ő volt az elnöke. Legalább egy tucatnyi filmet kellett volna egymás mellett ülve végignéznünk, de ő többnyire a büfében tartózkodott, s csak a szünetekben volt módunk társalogni, amikor is meg-meghívott egy-két röviditalra, hogy 'oldott' légkörben meséljem el neki: miről is szólt az általam végignézett versenyfilm. Az volt a kínos, hogy a 'fesztivál' végén – mint zsűrielnöknek – neki kellett a győztesek rangsorolását indokolnia, ezt viszont csak úgy tudta megtenni, hogy 'tollba mondtam' neki a saját véleményemet. A másik együttlétiünknek is ő volt a kezdeményezője. A számára kudarccal végződött képviselő-választások után (még az új kormány megalakulása előtt) minden pártnak képviseltetnie kellett magát a Havel elnök által elnökölt poszsonyi Pentagonale-értekezleten, s miután az MDF-nek még nem volt a költségvetésében kellő anyagi fedezete egy ilyen kiküldetéshez, s Antall mint alelnököt engem delegált maga helyett, Horn felajánlotta, hogy az ő kocsjába üljek. Ezúttal nem volt 'mámoros', viszont meglepő nyíltsággal osztotta meg velem a véleményét az ország kül- és belpolitikai esélyeiről, s még inkább meglepő őszinteséggel bírálta a saját pártját, s biztatott, hogy vegyem komolyan az MDF 'történelmi lehetőségeit.' Summa summarum, akkor egy pillanatig sem éreztem úgy, hogy egy 'pufajkással' beszélgetek. Miután az elmúlt évtizedekben drámaírással is foglalkoztam, fél is merült bennem, hogy írnom kellene egy olyan színművet, amelyben Horn nemcsak 'véreskezű' kommunistaként, hanem a hazánkat 1989-ben háborúval fenyegető Ceauşescuval szemben a nemzeti érdekeinket védelmező, és a magyar–amerikai illetőleg a magyar–német kapcsolatok lehetőségét kiaknázó külügyminiszterként is megjelenik.

Mert úgy gondolom, a történésznek nemcsak egy személyiség "összetettségét" kell elemeznie, de egy politikus-szerep geopolitikailag detemerniált ellentmondására is választ kell találnia. Azt a rejtélyt kell megfejtenie: mivel magyarázható, hogy az USA 'az egyik kezével' egy kommunista diplomata jobbát szorongatja, miközben arra törekszik, hogy ne csak a posztszovjet térség országait, hanem egész Európát hermetikusan elszigetelje

az újjászerveződő orosz birodalomtól. A kommunista Horn az én szememben tipikus példája annak a jellegzetesen magyar politikus ős-típusnak, amelyik egyszerre akar megfelelni a szembenálló nagyhatalmak érdekeinek. Az ő esetében persze már nemcsak taktikus lavírozásról van szó, hanem a szerepzavarból fakadó, személyiségét roncsoló skizofréniáról is. De nem mindegy, hogy ennek a bonyolult jelenségnek csak az ún. 'jobboldali' kampánypsichózis erősítését szolgáló mozzanatait tartjuk-e számon, vagy megpróbáljuk – immár történelmi távlatból – mérlegre tenni valamennyi összetevőjét. Talán bizonyítható lesz, hogy az ő esetében is ugyanazon kétszínű amerikai külpolitikai doktrína hatásainak a belső ellentmondásairól van szó már ekkor is, amely majd a rendszert váltó elitünket megtévesztő szeretetteljes elnöki gesztusok és az USA – bennünket cserben hagyó – pénzügyi adminisztrációjának intézkedései között fészül.

Most én javaslom, hogy erre a problémára majd később térjünk vissza! Már csak azért is, mert a Magyarország – USA-viszony kétértelműnek bizonyult rendszerváltozás-kori története nem érthető annak a diplomáciai eseménynek a felidézése nélkül, amelynek – Antall mellett – én is a részese voltam.

Egyetértek Veled. Csak annyi megjegyzést tennék, hogy amit Kádár Béláról mondtál, arra a későbbiekben visszatérnék. Most viszont nem halaszthatom el az alkalmat, hogy ennek a 'diplomáciai eseménynek' a részleteire rá ne kérdezzek.

Rendben. Tudhatod, hogy 90' őszén Antallal együtt mentünk ki Washingtonba. Az ő Bush-sal (az öreg Bush-sal) 'lebonylított' találkozásáról – mint sikersztoriról – akkor is, azóta sok tájékoztató-elemző írás született. Én viszont mindmáig nem 'pletykáltam' arról, mi történt az FBI elnökével folytatott megbeszélésünkön. Csak a lényegét mesélem el. Az FBI elnöke azt kérte, hogy akik Amerikában magyar ügynökök voltak, azoknak az anyagát adjam át.

Amerikában voltak magyar ügynökök?

Már hogyan lettek volna?! Én azonban azt válaszoltam, hogy ezt 'most' nem tudom megtenni, de ha egyáltalán tárgyalhatunk erről, azt csak a kölcsönösség elve alapján tehetjük. Mondanom sem kell, hogy ezek után 'hideg' fogadtatásban volt részem, s és kurtán-furcsán be is fejeződött a tárgyalásunk. Amikor Antallnak beszámoltam erről, ő fanyar humorral jegyezte meg: ezek után nem sok dolguk lesz velünk. „Miért? Te mit mondtál volna?” kérdeztem. Erre ő: „Természetesen ugyanazt, amit Te.” Efelől persze nem volt kétségem. Az FBI-elnök úr – a kötelező protokollnak megfelelően – még vacsorát adott, de arra ő maga már nem jött el. Ezek után mentem még a CIA elnökéhez, aki – megfjejtethetlen jelentésű mosollyal arcán – azzal fogadott, hogy „nagyon örülünk magának.”

Ó, hát ez óriási! Képletesen azt is mondhatjuk, hogy az egyik 'vendégszobában' Antall tárgyal az öreg Bush-sal, aki minden támogatást megígér Magyarországnak,¹² a másikban Téged próbál „beszervezni” a FBI elnöke. És miután kénytelen konstatálni, hogy az új magyar kormány „titokfőnöke” nem hagyja magát zsarolni, ezzel el is dől: hol lesz a helye Magyarországnak az USA világ-’térképén’!

Szerintem ez már korábban eldőlt. Az én 'intranszignens' viselkedésem legfeljebb csak megerősítette őket abban, hogy még nem jött el az ideje annak, hogy változtassanak a hozzánk fűződő viszonyukon.

Arra vártak, hogy az SZDSZ kerüljön kormányra? Annak alapján, amit a nagykövetség, Palmer nyíltan képviselt az alakuló MDF-fel kezdeményezett találkozóinkon, ezt el tudnám képzelni.

Az önmagában nem lett volna elég. Nekik a nyugatnémeteknek az új Közép-Európában jól láthatóan erősödő befolyásuk jelentette a problémát. És az ő szemükben – azzal, hogy előkészítő szerepünk volt a két Németország egyesülésében – mi gyanús alakok lettünk. És ne felejtjük el, hogy ez a bizonyos „előkészítő szerepünk”, és egyáltalán az NSZK–magyar kapcsolatok elmélyülése nem is a rendszerváltozással, hanem még a szocialista rendszer roskadozásának idején kezdődött.¹³ Addig nem számíthattunk Washington jóindulatára, amíg Kohl kancellárral ápolt kapcsolataink magukban rejtették egy tőlük függetlenül formálódó Új Európa lehetőségét.

Arra gondolsz, hogy nem tűrhették, hogy az ő „szabad piaccgazdaságot” képviselő doktrínájuknak rivalisa lehessen Bonnban a „szociális piaccgazdaság” elvére épülő „rajnai modellje?”

Nyilvánvaló, hogy itt a kapitalizmus kétféle verziója egymással való versengésének is szerepe volt. De nagyobb súllyal esett a latba Washington nagyhatalmi érdeke, amely nem engedhette meg, hogy a Szovjetunió felbomlása után újrendeződő Európa kicsússzon az USA ellenőrzése alól.

De folytassuk ott, ahol félbehagytuk....

Tehát az egyik kérdésed azt firtatta, hogy volt-e köztünk – mármint közöttem és Antall között – ellentét?

Igen, mert a közvélemény szinte semmit nem tud erről.

Komolyabb ellentét nem. Vigyáztam is, mert tudtam, hogy nagyon érzékeny ember. Sokkal érzékenyebb volt, mint amilyennek látszott. Mint amit feltételeztek róla. Sokan azt hitték, hogy ő egy Savanyú Jóska, akiről minden leperreg. Hát nem olyan volt. De vigyáznom kellett azért is, mert tudomásul kellett vennem, hogy – mert

ismerte vállalatvezetői múltamat is – minden tekintetben megbízik bennem. S miután ő ebből nem csinált titkot, tudtam: ha hibázok, nem háríthatom rá a felelősséget.

Kétségtelen, voltak helyzetek, amikor úgy éreztem, hogy mi nem egy úton járunk. De a mindennapi feladatok meggyőztek arról, hogy joggal várja el: nekem mellette van a helyem. Legalább két évig úgy volt, hogy én a belügy és az ahhoz tartozó ügyeket afféle saját territóriumnak tekinthettem, és tudtam, hogy ezzel öneki csak segíték. A kormányüléseken legalább két évig én úgy éreztem magamat, mint aki csak azért jött be, hogy a taxisblokádnak után kialakult zűrzavarból hozzon össze valamit. A kettőnk kapcsolatából tehát az is következett, hogy – egyfelől – azt csináltam, amit jónak tartottam, – másfelől – elvárta tőlem, s ezért megengedhettem magamnak, hogy bizonyos helyzetekben a kritikusa is legyek.

Felidéznél néhány ilyen esetet az 'egyfelől'-re, aztán a 'másfelől'-re is? Jól láttam, hogy a 'Csurka -ügy' okozta a legélesebb konfliktust kettőtök között?

Dehogy! Voltak súlyosabb problémák. Ott volt például a vezérkari főnök esete.

Erről alig hallottam...

Ez még 1990 nyarán, nem is tudom már, hogy pontosan mikor történt. A lényeg az, hogy nem sokkal azt követően, hogy az MDF megnyerte a választásokat, Jóska – miután ő lett a miniszterelnök – feltette a kérdést a vezérkari főnöknek: mi az igazság abból, hogy a szovjetek Magyarországra atomfegyvereket telepítettek. A főnök úr egyértelműen kijelentette, hogy nem, hazánkban nincsenek ilyen hadászati eszközök. Amikor kiderült, hogy voltak, csak az oroszok már elvitték, Antall kész lett volna lezártnak tekinteni a kérdést. Ezen én felháborodtam. A nemzetbiztonsági kabinet ülésén, aminek én voltam az alelnöke, vagy titkára, vagy nem is tudom már miye, nemcsak megtévesztőnek, hanem egyenesen hazaárulásnak minősítettem a felelős hadügyér válaszát. Szó szót követett, éles szóváltásra került sor közöttünk, majd a vitának az lett a vége, hogy azonnali hatállyal felmentettük a vezérkari főnököt.¹⁴ Később is tapasztaltam aztán, hogy Jóskának az volt a gyengéje, hogy kritikus helyzetekben, értsd: személyi kérdésekben nyilvánosan senkit nem akart kellő határozottsággal elmarasztalni.

De hiszen ez volt az ő integráló szerepének a titka! Arról nem is beszélve, hogy ezért volt szüksége Rád!

Ezzel én tisztában voltam. De konkrét helyzetekben ez a karakter-különbség olykor súrlódásokhoz is vezetett kettőnk között. Hangsúlyozom, hogy a vitáink soha nem a közös ügyünket megkérdőjelező érték-viták, hanem különböző fajsúlyú gyakorlati teendőkkel kapcsolatos 'módszertani' diskurzusok voltak. 'Egyfelől' itt van például a titkosszolgálatok, az igazságtétel, az ügynöklisták ügye, 'másfelől' pedig

a kormány személyi összetételéből és a koalíción – ezen belül különös hangsúllyal az MDF-en – belüli irányzatok és szerveződések problémája.

Szerintem ezeket a súrlódásokat nagyjából nem karakterek különbözősége, hanem vállalt szerepeitek súlykülönbsége okozta.

Mire gondolsz?

Elsősorban arra az adottságra, amely képessé tett arra, hogy közéleti megnyilatkozásaid hangnemét változó feladatköröidhez igazítsad. Érdemes lenne elemeznünk, hogy a koalíciónkon, de még közelebről az MDF-frakción belüli politikai feszültségekhez és személyi ellentétekhez való viszonyod hogyan módosult, amikor – például Antall halála után – Te lettél a miniszterelnök!

Értelek. Bizonyára van igazság abban, amit mondasz, de mondjál konkrét példát!

A legkonkrétabb az én nézőpontomból éppen a kettőnk kapcsolatának a története. Nyilván nem mondom azzal semmi újat a számodra, hogy én nem Rád, hanem Szabó Ivánra szavaztam, amikor a frakciónak új miniszterelnököt kellett választani. Nem azért döntöttem így, mintha szoros baráti szálak fűztek volna Ivánhoz, hanem mert éreztem a Te idegenkedésedet az általam képviselt – a szememben túlságosan liberálisnak tűnő – gondolkodásmódtól. De miután úgy hozta a sors, hogy Kónya Imre helyébe lépve én lettem a frakcióvezető, nemhogy került a kapcsolatunkban lappangó konfliktusokat, hanem kifejezetten kerested a hasznos együttműködésünk lehetőségeit. És ugyanezt – az új szerepeddel magyarázható – nyitottságot és baráti gesztusokat tapasztalták azok az MDF-esek is, akikkel a korábbi kontaktusaid nem voltak békésnek mondhatók. Summa summarum: miniszterelnökként ugyanúgy a konfliktusok kiiktatására és a politikai egység megőrzésére törekedtél, ahogy azt korábban Antall József is tette.

Ne felejtse el, hogy az én 'közeledésem' az MDF lakiteleki szárnyához megelőzte a lakitelekiek megbékélése azzal az Antall Józseffel, akit kezdetben idegennek, az állampárt 'küldött'-jének tekintettek.¹⁵ Az a Lezsák Sándor például, aki – tudtommal – Antall pártelnökké választását sem szavazta meg, a taxisblokáid idején és később Csúrkával szemben is őt támogatta. De hiszen erről Te is írtál valamikor.

Ez így igaz, de az első ciklus végéig (94 tavaszáig) ezt a koalíció fennmaradásának közös érdeke is indokolta. Én azonban arra az időszakra is gondolok, amikor is – 1995-96-ban, immár ellenzékbe szorulva – bomlani kezdett az MDF. A kisebbik része – én is közéjük tartoztam – megalapította a Magyar Demokrata Néppártot, hogy Polgári Szövetség néven választási koalíciót szervezzen Orbán Viktorékkal – Te pedig akkor Lezsákék mellé álltál, hogy egy – Csúrkára és Torgyánra is támaszkodó – jobboldali Nemzeti Szövetséget hozzatok létre. Majd pedig akkor is velük maradtál, amikor végül – a mi

lemorzsolódásunk után – a FIDESZ-szel szövetkezve együtt készültetek a 98-as választásokra. Belátom: igazatok lett, hiszen pl. Torgyán támogatása nélkül nem is lehetett volna meg az első FIDESZ-kormány parlamenti többsége.

A Ti Néppártotok mentsége az lehet, hogy már 96-ban megéreztétek, hogy Orbán nélkül nem lehet nemzeti konzervatív politikai tömörülés szervezni, a mienk pedig az, hogy meg tudtuk győzni a Fideszt arról, hogy a lakiteleki tábor nélkül nincs esélyük arra, hogy kormányra kerüljenek. És ebben a történetben az a szép, hogy megéreztük: más-más irányba indulva is számíthatunk majd egymásra, s hogy a közös ügyünk iránti elkötelezettségünk erősebbnek bizonyult az 'irányzatok' és a 'személyek' közötti ellentéteknél. S miután ezt a képességünket antalli örökségnek tekinthetjük, engem büszkeséggel tölt el, hogy nemcsak munkatársa lehettem első miniszterelnökünknek, de tanulhattam is tőle.

De megint előre szaladtunk. Maradjunk még a magunk konfliktusainál!

Igazad van. Menjünk sorjában! De előbb még a kettőtök 'úrlódásai' érdekelnének.

Úgy éreztem, hogy ha ő megengedhette magának, hogy a megkérdezésem nélkül felterjessen belügyminiszternek, én megengedhetem magamnak, hogy a megkérdezése nélkül kezdjek intézkedni. Később őt is sok szemrehányás érte, amiért a saját hatáskörömben radikális döntéseket hoztam. Való igaz: azzal kezdtem a ténykedésemet, hogy leváltottam a titkosszolgálatok vezető gárdáját, ám ennek helyességét sem akkor, sem később – legalábbis a mi körünkben – nem vonta kétségbe senki.

Egyetlen közbevetést engedj meg! Egy pillanatig sem vonom kétségbe, mi több: Antall pozíciójának megerősítésében is meghatározó 'eseménynek' tartom, hogy kezdeményező szereped volt a titkosszolgálati vezérkar 'felmentésében'. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy a Te lépésedet – és annak Antallra gyakorolt hatását – meg kellett, hogy előzze a 'reformszocialista' Németh Miklós 1989-es bátor akciója. Ha ugyanis ő – a 'Kádár-rendszer' utolsó miniszterelnökeként – nem szánja el magát arra, hogy megtisztítsa a Belügyminisztériumot a még 89-ben is ott státuszban lévő szovjet tábornokoktól¹⁶, a Te kezdeményezésedet vagy Antall nem fogadta volna el, vagy – ha elfogadja – Moszkva tekintette volna 'időszerűtlennek' a szovjet csapatok kivonásának tervét. Szó, ami szó, csak arra szeretném emlékeztetni magunkat, hogy a vér nélkül lezajlott magyar rendszerváltozásban nem elhanyagolható néhány formátumos reformszocialista – Németh Miklóson kívül pl. Pozsgay Imre – szerepe.

Ha Pozsgayval nem is tudtam zöld ágra vergődni, ezt én sohasem tagadtam. Magam is tapasztalhattam, hogy Németh Miklós jó példát mutatott a saját párttársainak is, hogyan kell felelősen viselkedni kritikus történelmi helyzetekben. S ezzel bennünket is figyelmeztetett, hogy a hatalomváltás célja ne a volt kommunisták üldözése legyen.

Válljuk be: volt erre is hajlam a 'jobboldalon.'

Volt bizony. És persze sok esetben nemcsak érthető, hanem indokolt is volt ez a hajlam. Természetesen nem az a kérdés, hogy igazuk volt-e azoknak, akik meg akarták tisztítani a közéletet a kis- és nagy diktátoroktól, besúgóktól és talpnyalóktól, hanem az, hogy hogyan lehet összhangot teremteni az igazságtétel szenvedélye, a gazdasági és szociális reformok dinamikája és a politikai realitások között. Sokan nem vették – és még ma sem veszik – észre, hogy hol kell határvonalat húzni a bűnösök és a bűnbakok között. Pedig jogi és morális értelemben sem hozhatók közös nevezőre azok, akiket a hatalomvágy ösztönzött arra, hogy nevüket adják a kommunista diktatúra működtetéséhez, azokkal, akik a pusztta megélhetésükért kényszerültek arra, hogy alávéssék magukat ennek a hatalomnak.

Közelebb jutottunk az általad „egyfelől” felvetett problémákhoz, nevezetesen az igazságszolgáltatás, illetőleg az ügynök-ügy kérdésköréhez, de maradjunk még első miniszterelnökünknek a kormányban betöltött szerepénél!

Mit tudsz Antallnak a különböző koalíciós pártokhoz, elsősorban a Kisgazdákhöz való viszonyáról? Volt-e olyan fenntartása vagy nem publikus véleménye róluk, ami érzékelhető volt a kormányüléseken? Elsősorban a Torgyánnal való kapcsolata érdekelne. Hogy láttad ezt?

Antall – hogy is mondjam – meglehetősen kritikus volt a magatartási követelmények, stílusjegyek megítélésében is, és hát ez is magyarázza, hogy Torgyánnal nem tudott semmiképpen szót érteni. Magyarul az ő nemzetközi szinten is kiemelkedő diplomáciai készsége nem tudott mit kezdeni egy Torgyán-jelenséggel.

Elkövette azt a hibát, hogy későn reagált a Kisgazdapárt kusza ügyeire. Korábban be kellett volna avatkoznia, azt hiszem. Ott volt az a zavaros az a hatalmi helyzet. Bizonyára ismerted Boros Imrét – a már elhunyt Kisgazda párti agrárminisztert – és társait, akiket Torgyánék kiűtöttek, s ezért megalakították a Nemzeti Kisgazdapártot. Velük szorosabb kapcsolatot kellett volna ápolnia! Hasonló volt a helyzet az MDF-hez való viszonyát illetően is. Mert tulajdonképpen Csurbával sem tudott mit kezdeni. Nem volt hozzá 'diplomáciai eszköztára.' Ahhoz volt, hogy egy nagykövettel, Magyarország korábbi miniszterelnökével, vagy akármilyen 'belhoni' úriemberrel tárgyaljon, de ezekkel a furcsán szenvedélyes, és – el kell ismernünk: gazdag retorikai eszköztárral bíró, és vitathatatlanul nemzeti elkötelezettségű emberekkel nem tudott mit kezdeni. Nemcsak a gondolataikat nem tudta követni, de a szavaikat sem értette igazán. Nem bírálom ezért őt, mert – be kell vallanom – ezzel többnyire én is így voltam.

Egyszer azt mondja nekem, hogy „vedd át a Kisgazdapártot”!

Persze, ezt nem tudtam volna megtenni, és ő se gondolhatta komolyan, hiszen akkor még az MDF-nek sem voltam a tagja. Döntően mégsem 'szervezeti' oka volt a tartózkodásomnak. Sokkal inkább az, hogy az én szememben ennek az ún. FKGP-

nek valójában már nem sok köze volt a történelmi Kisgazdapárthoz. Nem tehettem úgy, mintha nem láttam volna, hogy 1990-ben a kisgazdák generációjából – néhány felkészült, és a politikai morál követelményeit 'zsigerileg' is tiszteletben tartó tagján kívül – a politizálásra alkalmatlan – önjelöltek álltak az ország rendelkezésére. Többnyire előregedett, sérült emberekből állt ez a társaság, akik közül sokaknak – a 45 után kényszerűen viselt vagy önként vállalt szerepeik miatt – kínos titkolni valóik voltak. És nem csak a kisgazdák között...

És ezt a diagnózist is általánosíthatom is. Az én nézőpontomból aggasztónak tűnt, hogy a '80-as évek végén, '90-ben milyen emberanyag állt a megújulásban reménykedő ország rendelkezésére. Gondold el, mit jelentett, hogy '45 után megsemmisítették a magyar vezetőréteget. A történelemformáló magyar elit egymást követő generációinak kulturális, politikai kiválóságai 'alászáltak'. Elmentek, vagy alászáltak. A második – idegenben nevelkedett – generációjuk már nem tudta (több esetben próbálta, de nem tudta) képviselni atyáik szellemi-erkölcsi örökségét. Nézd meg az arisztokrata 'gyerekeket', akik hazakeveredtek, már inkább csak a nevükkel, de nem a szellemiségükkel hatottak a hagyománytisztelő rendszerváltó értelmiségre.

Ezúttal nem szeretnék a személyes tapasztalataimra hivatkozni, mert csak dokumentálhatatlan élményeimre támaszkodhatnék. De tökéletesen egyetértek Veled abban, hogy az egykori nemzeti érzelmű politikai elit Nyugatról visszatért leszármazottjai megrendítő csalódást okoztak nemcsak nekünk, MDF-es 'közkatonáknak', de Antall Józsefnek is.

Ugyanez elmondható nemcsak a magyarság iránti elkötelezettségükről, hanem szakmai képzettségükről, felkészültségükről is. Ne felejtjük el, hogy az üzleti, vagy piaci világban való – nemzetpolitikai szempontból is hasznosítható – tájékozódó képesség is csak két-három generáció egymásra épülő tapasztalataiban fejlődhet ki. Én még jól emlékszem a nagybirtokok főintézőire, agrárvezetőire, mérnökeire. Apám baráti köréhez tartoztak. Tökéletesen beszéltek németül, rendszeresen utaztak hol Milánóba, hol Münchenig, mindenhova. A szállodákban, ahol megszálltak, nem mulatoztak, hanem – minden kisebbségrendűségi komplexus nélkül – tárgyaltak a gabona és mindenféle más termék eladásáról. Ez volt az ő természetes közegük. Ezért tartották őket. Miért mondom ezt? Mert most, amikor sok esetben a kisebbségrendűségi komplexusukkal küszködő, alulképzett és korrumpálható tsz-elnökökre hárul a magyar agrárium működtetésének felelőssége, mindent előlről kell kezdenünk, ha fel akarunk zárkózni a világpiachoz. Még azt is, hogy egy üzleti tárgyalásra kiküldött szakembereinknek meg kell tanulniuk késsel-villával enniük. Mert tudnunk kell: olyan környezetbe kerültünk, ahol a nagyapák által telepített gyárak, üzemek világszerte beüzemelt rendszere és kapcsolatrendszere áll szemben a mi első generációs 'újjgazdagjainkkal'. És ez pokoli hátrány!

Egy pillanatra hadd térjek vissza Torgyánra. Az ő ügynökmúltja köztudomású volt...

Ez így nem igaz. Nincsenek dokumentumok.

És hogyan igaz?

ÓrOLA olyan anyag nem került elő, amely bizonyította volna az ő ügynökmúltját. Nekem ezt a kérdést – annak ellenére, hogy ő abban az évben léphetett be az ügyvédek világába, amikor engem éppen kizártak – nagyon óvatosan kell kezelnem.

Megértem, és maximálisan tiszteletben tartom ezt az elvet, és töredelmesen bevallom, hogy egy esetben én magam is engedtem a nyílt konfliktuskezelés gyanakvással pótolható lehetőségének. Hogy pontosan értsd, mire gondolok, fel kell idéznem egy – a Torgyán személyéhez kapcsolódó – történetet.

Kíváncsivá teszel!

90' nyarán – egy hat tagú küldöttség vezetőjeként – kimentem Tajvanra. Tudsz erről?

Nem emlékszem.

Ez nem volt 'publikus' a maga idejében, ezért csak jóval később, körülbelül 20 éve nyilatkoztam erről a Magyar Nemzetben. Tehát: működött itt a tajvani kereskedelmi kirendeltség, vagy gazdasági iroda – már nem is emlékszem a pontos nevére – az Astoriával szemben.

Várjál, most rémlik.

Engem nem mint képviselőt, hanem mint az MDF alelnökét kerestek fel, és arra kértek, közvetítem Antallnak az ajánlatukat, mely szerint ők nem pusztán jelentős tőkével tudnának bevonulni Budapestre, de készek lennének arra is, hogy a meglévőnél lényegesen alacsonyabb kamatúra cseréljék le a magyar államadósságot. (Csak zárójelben említem meg, hogy korábban Kósa Feri – a filmrendező – japán feleségének közvetítésével már Tokió is tett hasonló ajánlatot Pozsgay Imrének, s a médiaprivatizációs ügyekben engem felkereső Fuji cég elnöke is ezt ígérte, arra számítva, hogy megkapják az első kereskedelmi TV-csatornát. Ő azt kérte, hogy közöljem Antallal, hogy csak akkor emelik magasabb szintűre a kereskedelmi és pénzügyi kapcsolatainkat, ha egy, a tulajdonukban lévő kereskedelmi csatorna birtokában nem kell sorba állniuk reklámidőért az amerikaiak, illetőleg az európai strómanjaik által birtokolt médiapiacra. De hadd kanyarodjak vissza a tajvani sztorihoz. Igen biztatóan haladtak a tárgyalásaink, amikor táviratot kaptam külügyminisztériumunktól (Jeszzenszky Gézától), hogy azonnal fejezzük be a megbeszéléseinket, és jöjjünk haza. Itthon tudtam meg Gézától, hogy azért kényszerült a haza-

rendelésünkre, mert kint létünk Peking tudomására jutott, és Kína a diplomáciai kapcsolataink felfüggesztését helyezte kilátásba, ha folytatjuk a Tajpejjel megkezdett egyezkedést. Hazatérve azt kértem, hogy ez az ügy Antall jelenlétében is kerüljön szóba, s amikor erre sor került, feltettem a naiv kérdést: mért fontosabb nekünk Peking, mint Tajpei, s nem volna-e szerencsésebb, hogy erről a dilemmánkról Washingtonnal is szót váltanánk. Géza ekkor 'vallotta be', hogy ez már megtörtént, s hogy az USA is ellenzi, hogy a médiapiacunkat a Kelet felé nyissuk meg.

Most már emlékszem rá. De hogy jön ide Torgyán?

Úgy is mondhatnám, hogy 'olyan mellékszálón', amelynek az USA-hoz is kötődő – Jeszenszky által 'megemlített' – elágazása nagyon elgondolkodtatott. Felkeltette bennem a gyanút, hogy a Kisgazdáknak, a szociknak és Amerikának olyan összehangolt akciójáról van szó, amely az Antall-kormány gazdaság- és médiapolitikáját, egyszóval a magyar rendszerváltás legfontosabb eredményét vette célba. A 16 órás tajpeji repülőutunkon elkísért bennünket, s történetesen mellettem ült a KISZ-KB-ból 'kiábrándult', az MDF-frakcióhoz csatlakozó gazdaságpolitikai tanácsadónk, Palotás János, és – még kifelé menet – megpróbálta beláttatni velem, hogy küldetésünk hosszabb távon csak akkor lehet sikeres, ha megtanulunk 'stratégiailag' gondolkodni. Ez pedig azt jelentené, hogy meg tudjuk győzni Antallt, hogy a gazdasági pozíciókat adjuk oda a szocialistáknak. Ha ez nem történik meg – fejtegette –, akkor fel kell készülnünk arra, hogy az MSZP be fogja gyűjtani a 'Torgyán-bombát'. Amikor hazajöttünk, én erről természetesen beszámoltam Antallnak, majd az ő kérésére le is irtam tanácsadónk jöslátát.

Ilyen mélységben nem emlékszem erre a történetre.

Mondd meg, mit kezdhettem egy ilyen információval? Vajon okkal gyanakodhattam-e arra, hogy Torgyán a szocik beépített embere, vagy legyen kevésbé gyanakvó, és feltételezzem, hogy – a kisgazdák elnökének az MDF-fel való kapcsolatát ismerve, a gyanúba kevert képviselőtársunk tudta nélkül – a baloldal egyszerűen csak tovább akarta élezni a rendszerváltó pártok belső feszültségeit? Azt kérdezem tehát, hogy mindez megtörténhetett-e anélkül, hogy Torgyán valamilyen kollaboráns szerepet játszott volna?

Ezekre a feltételezésekre nagyon óvatosan kell reagálni. Mert számolnunk kell azzal a lehetőséggel is, hogy a Te gyanakvásod akkor is indokolt volt, ha Torgyánban nem is tudatosult volna, hogy gátlástalan ambícióival hogyan válik nagyhatalmi játékok eszközévé. Miután miniszterként ezt a területet kellett felügyelnem, s éppúgy szembeülhettem ártatlan gyanúsítottak tragédiáival, mint ahogyan láthattam piszkos gazembereket, akik személyes bosszúvágyukat kiélve vádoltak meg büntetlen embereket, s ezzel egész családokat tettek tönkre, tartom magam ahhoz az elvhez, hogy kétséget kizáró bizonyítékok hiányában a gyanakvásainknak sem adhatunk hangot. Torgyán esetében egyébként nemcsak morális, jogi és politikatörténeti, hanem kór-

tani szempontokra is figyelniük kell. Aki képes az önportréját is olyan abszurd módon a hatalmi ambícióihoz igazítani, ahogyan azt ő tette, azzal szemben nemcsak politikai meggyőződésünket, hanem a beteg ember iránti részvétünket is 'működtetnünk' kell. Itt talán elég, ha csak arra a legendájára utalok, amely szerint ő fegyverrel fordult a németekkel szembe, amikor azok elkezdték kihurcolni az országból nemzeti kincseinket. Ne feledjük, ő ekkor 12 éves volt! Hogy egy ilyen karakter vezető pozícióba kerülhet egy történelmi korszakváltás folyamatában, az – azt gondolom – az utánunk jövő nemzedékek számára is figyelmeztető tanulság lehet!

Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a vele való együttműködés készsége nélkül – miként szó volt már róla – még Orbán Viktor sem tudta volna megalakítani első kormányát!

Így van! És ez nagyon tanulságos tény nemcsak a politikusok, de a történészek számára is. Mert nemcsak arra hívja fel a figyelmünket, hogy milyen elvi kompromisszumokra kényszerül egy pártvezér, ha parlamenti többséget akar biztosítani programja megvalósításához, hanem arra is, hogy ezek a kompromisszumok gyakran a kezelhetetlennek tűnő emberi kapcsolatok formálásában is különös rugalmasságot követelnek.

Ez nagyon fontos szempont! Ezt most hallom ilyen határozottan először. De menjünk tovább!

Azt hiszem, nemcsak elkerülhetetlen, de bizonyos értelemben célszerű is, hogy egy-egy 'vezér-téma' taglálása közben el-elkalandozzunk olyan epizódok felé, amelyek végül is segíthetnek megérteni azok mélyebb összefüggéseit. Ebből a feltevésből indultam ki, amikor a tajvani utammal kapcsolatos emlékeimet Torgyánnak a számomra rejtélyes figurájával kapcsoltam össze, s ezt fogom tenni most is, amikor – immár dokumentumokra támaszkodva – próbálom meg érzékeltetni az ún. ügynök-ügyek egyszerre politikatörténeti, jogfilozófiai és etikai jelentőségét. Azt javaslom, hogy álljunk meg ennél a 'pontnál', és tegyünk egy kitérőt az „ügynök-vitáknak” egy későbbi fejleményére (is) figyelve. Azért tartom ezt indokoltnak, mert 2008-ban (dec. 2-án) a Nemzetbiztonsági Bizottságnak az ülésén Te is felszólaltál, és a Mécs Imrével folytatott éles vitában nagyon fontos tényekre és szempontokra hívtad fel a Bizottság tagjainak figyelmét. Vállaltad a kihívást, hogy politikusi tapasztalataidat összevedd az érvényben lévő Alkotmány alapelveivel, és szembesítsd azokat az egykori Antall-kormányral szemben változatlanul heves indulatokat tápláló, pontosabban az ügynök-ügyet a pártpolitika eszközeként használó balliberális ellenfeleinkkel szemben. Ezen a konferencián egy súlyos vád fogalmazódott Veled, illetőleg az Antall-kormányral szemben. Az egykori SZDSZ-es Mécs Imre a következőket mondta:

„Ne haragudj, hogy itt a szemedbe mondom, de te kezdetektől fogva keményen hátráltattad ezt az önmegismerési munkát. Akár miniszterként vagy államtitkárként, miniszterelnökként, hiszen '90-ben már Demszkyvel, a törvény benyújtásával és annak

elutasításával megkezdődött ez a folyamat. Tehát minél előbb át kellett volna esnünk ezen a megtisztuláson.”

Ergo: az SZDSZ kezdettől fogva az egykori ügynökök leleplezésére, a tevékenységükkel kapcsolatos titkos iratok nyilvánosságra hozatalát szorgalmazta, de ez a törekvésük beleütközött az általad képviselt 'jobboldali' nemzetbiztonsági stratégiába, amely azért óvakodott a kommunista besúgóhálózatok leleplezésétől, mert már 'tudtad', hogy a kormánykoalíciót alkotó pártok parlamenti képviselői múltjának nyilvánosságra kerülése esetén azonnal megbukna az Antall-kormány.

Te az erre a vádra reagáló felszólalásodban pontos adatokkal bizonyítottad, hogy annak a „mintegy 20 főnek” a leleplezése, kik „ebből a szempontból számba jöhettek volna, egyrészt nem rendítette volna meg a kormánytöbbséget, másrészt olyanok voltak közöttük, akiknek pusztán csak kartonjuk volt, egyéb iratanyaguk nem”. Lehet, hogy az alkotmányjogászok és a jogtörténészek számára ezzel nem mondtál semmi újat, de számomra azért voltak reveláló hatásúak a tényekkel alátámasztott érveid, mert azok tökéletesen igazolták azokat a személyes tapasztalataimat, amelyeket a késő Kádár-kor kultúrpolitikájának előbb kiemelt kádereként, majd szenvedő alanyaként szereztem¹⁷. A saját 'karrierem' eseményeire ezúttal nem térek ki, de az egykori titkosszolgálatok által folyamatosan 'megfigyelt', és a beszerzésre alkalmasnak ítélt kor-tanúként megerősíthetem, hogy lényeges különbség volt az ügynököknek a konszolidáció (1963) előtti és azt követő időszakban játszott szerepe között. Nemcsak arról van szó – s most hadd idézzek Téged –, hogy „jogi és morális értelemben sem hozhatók közös nevezőre azok, akiket a hatalomvágy ösztönzött arra, hogy nevüket adják a kommunista diktatúra működtetéséhez, azokkal, akik a pusztá megélhetésükért kényszerültek arra, hogy alávegyék magukat ennek a hatalomnak”, hanem arról is, hogy a rendszerváltás pártpolitikai ütközetei által érzéstelenített történelmi tudatban elmosódott az éles határvonal az ügynökszerep hatalom-, illetőleg kultúrpolitikai funkciója között. És ez az „elmosódás” tette lehetővé, hogy azokat, akikről a 'hálózatok' 'megfigyelési kartont' állítottak ki, éppúgy a nemzetárulás vagy a bértollnoki feladatvállalás gyanúja lengje körül, mint azokat, akik minden skrupulus nélkül vállalták az idegen érdekek kiszolgálójának szerepét.

Egyetértek Veled. Tudnod kell, hogy amikor én átvettem a titkosszolgálatunkat, még nem volt törvény. Azok alapján, amit nekem mondogattak, minden 'gyanús' figurának utánajártam, s persze megnéztem például a kormánytagokat is. Az MDF parlamenti frakciójában mindössze 8-10 besúgó volt.

Hát azért „az se semmi!”

Na ne viccelj! Hát akkor mit szólsz a Kisgazdapárthoz? Ott többen voltak. Összeségében 25 vagy 26 III/III-as ült a parlamentben.

A kisgazdáknál, vagy az egészben?

Az egészben. Szabó Ivánnak az a nyilatkozata felelőtlen volt, mely szerint az új képviselők 30-40 százaléka besúgó volt.

Ez 'megnyugtató'. Ezért cáfolhattad Mécs Imrét, amikor azzal vádolt, hogy a koalíciók fennmaradása érdekében 'akadályoztad' az ügynök-ügy tisztázását.

Biztos ismerted például Ómolnár Miklóst.

Hogyne, ismerem.

Nem volt besúgó, de figyelték és figyelőkartont állítottak ki róla, hogy alkalmas-e beépítésre. És ezt csinálták Orbán Viktorral is, amikor előfelvételis katona volt. Még Für Lajos is azzal jött hozzám, hogy „Orbán ugye ügynök volt”? Meg kellett nézmem. És akkor eljött hozzám ez a fiú is. Légy nyugodt! – mondtam neki. Meg is martam sokakat, hogy ne terjesszenek ilyesmit. Tudniillik Viktort is figyelőkartonra tették. Ez annyit jelentett, hogy a katonaságnál beajánlják valamelyik szolgálatnak, ha igent mond!

Ez ismert trükk volt a részükről.

Nagyon sokan voltak minden papír nélkül érintőleges kapcsolatban a „hálózattal”. Például, akik szállodákban dolgoztak. Tudták, hogy melyik szobát nem szabad kiadni, mert azt beépítik, „lehangosítják”, stb. Tudták ezt azok is, akik – olykor a saját karrierjüket egyengetve – szerették volna a háttérbe szorítani rivális frakció-társaikat – de hát ezek ettől még nem lettek „ügynökök”. Itt van például az 'SZT' tisztek ügye.¹⁸ Gondold el, a közművek mérnökeinek egy része... Kaptak az állambiztonságtól ezerötszáz-kétezer forintot, hogy vigyázzanak, nehogy szabotázs legyen.

Tudom, hogy az „ügynök-ügy”-nek sem jogtörténeti, sem filozófiai szempontú elemzése sem vezethet el a ma is szembenálló politikai táborok megbékéléséhez, mégis meggyőződésem, hogy a három évtizede e tárgykört érintő viták – éppen a Te felszólalásodnak köszönhetően – hozzájárultak a magyar rendszerváltozás sajátosságainak tárgyyszerű értelmezéséhez. Kísérletet teszek az ott született szakmai konszenzus eredményének összefoglalására. Nagyon fontosnak tartom, hogy megfogalmazódott annak a jogtudományi érvekre hivatkozó alkotmánybíróági döntésnek a markáns kritikája, amely szerint mentesülhetnek az 'ügynöktevékenység' vádja alól mindazok, akik nem tekinthetők 'közszerelő"-nek¹⁹. A konferencia másik maradandó eredményét abban látom, hogy 'kimondta': a – még 2008-ban is érvényben lévő – jogi szabályozás nem biztosította sem az anyagi, sem az erkölcsi jóvátétel lehetőségét az ügynöktevékenység áldozatai számára. Nagyra értékelem ezeknek az alapelveknek a tisztázását, mert segítenek egy egész

nemzedék sérült igazágérzetének 'gyógyításában,' ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy három fundamentális kérdés megválaszolatlan maradt ezeknek az alkotmányjogi korlátoknak a megszüntetése után is.

Engedd meg ezért, hogy – immár „kilépve” a 2008-as biztonságpolitikai konferencia jegyzőkönyvének kontextusából – a saját kritikai észrevételeimet is megfogalmazzam az „ügynök-ügy” három évtizede zajló szakmai és politikai vitáival kapcsolatban.

– Először is: úgy érzem, ideje lenne, hogy belássuk, hogy a titkosszolgálati dokumentumok mintegy 7%-ának a konferencián is szóvá tett eltűnése az ügynök-ügyek talán leg-súlyosabb problémáit veti fel. Tudomásul kell vennünk, hogy ez az iratanyag nemcsak az elmúlt évtizedekben volt elérhetetlen, hanem a jövőben sem lesz feltárható. Azok a kamionok ugyanis, amelyek a Németh Miklós által távozásra felszólított, a belügyminisztériumunkban 'szolgáló' szovjet tábornokok 'ingóságait' vitték el hazánkból 1989-ben, nyilvánvalóan kimentették azt a 7%-nyi titkosiratot is, amelyek a magyar titkosszolgálatoknak a KGB általi irányítását dokumentálják. Ez esetben nem csak 7%-ról, hanem a hálózat moszkvai centrumának a titkos levéltáráról van szó. Meg merem kockáztatni: a hozzáférhetővé vált 93%-nyi 'papírmennyiség'-ből a jövőben sok mindent ki lehet még bányászni, de az egész rendszer működésének a lényege ismeretlen marad.²⁰

– Másodszor: nem értek egyet a titkosszolgálatok által elkövetett jogsértéseknek a III/III-as fogalomkörre történt redukálásával. Hadd utaljak ezúttal a Te kurtán-furcsán lezárult beszélgetésre az FBI elnökével. Az ő merev elzárkózása az elől, hogy Magyarország és az USA kölcsönösen tegye hozzáférhetővé a korábbi évtizedekben egymással szemben működtetett titkosszolgálatok iratanyagát, nem csupán udvariatlan gesztus volt a tárgyalófeled részéről. Nyilvánvalóan azért is zavarban volt az elnök úr, mert az ő információik – különösen az IMF-be történt belépésünket követően (1982) – már nem korlátozódtak a hírszerzés hagyományos 'műhelyeiből' beszerezhető jelentésekre.

Felismerték, hogy nemcsak a gazdasági, a kulturális és a pénzügyi csatornákon keresztül juthatnak 'hasznos' információk birtokába, hiszen a magyar vállalkozói szféra és az értelmiségi elit személyi állományát (egzisztenciális érdekeik kielégítésével) közvetlenül is a saját szolgálatukba állíthatják. Az „ügynök”-státusz ebben az új történelmi helyzetben már korszerűtlenné, súlytalanná vált. Korábban csak rejtjeles üzenetekkel lehetett a jól megfizetett besúgóktól bizalmas információkhoz jutni, ekkortól kezdődően elégnek bizonyult 'védett' pozíciókhoz juttatni azokat, akik vállalták, hogy az ő szolgálatukba állnak.

Most azonban azt javasolnám, hogy váltsunk témát! Két olyan kérdésem is van, amelyet már érintettünk, de – úgy gondolom – mindkettő több szót érdemel. Az egyik a délvidéki háborúban játszott szerepünkre vonatkozik, a másik a külpolitikai környezetünkre, illetőleg – azzal összefüggésben – az Antall-kormányon belüli erőviszonyokra.

Állok elébük!

Időben kicsit előre ugorva, de egyelőre belül maradva amerikai kapcsolatainknak és az azokkal összefüggő dilemmáinknak a témakörén, az 1994. jan. 12-én – ekkor már miniszterelnök voltál – a Clinton elnökkel Prágában sorra került megbeszélések eredményei érdekelnének elsősorban.²¹ Annak ellenére, hogy lényegesen kevesebbet értetek el, mint amit szerettek volna, a korabeli tudósításokból úgy tűnt, nem voltál szkeptikus Magyarország és az USA viszonyát illetően.

Mire céloz? Hogy „miért nem voltam szkeptikus”? Azt kell mondjam, hogy – funkcióból adódóan – a ’kötelező derűlátás’ hangján értékeltem a megbeszélésünket. Mert miről is volt szó? Részint arról, hogy sürgettük volna az EU-ba történő mielőbbi felvételünket, másrészt tisztázni akartuk NATO-tagságunk feltételeit. Miután mindkét ügyben csak biztatást kaptunk, nem tehattünk mást, mint hogy köszönetet mondjunk a törekvéseinket ’elvileg’ támogató USA-nak. Én – alkatomnál fogva – ilyenkor azt mérlegelem, mi az, amit az adott helyzetben a javunkra lehet fordítani. És nem sokat kellett várnunk, hogy a fejlemények az én optimizmusomat igazolják. Abban a stratégiában ugyanis, hogy Washington hivatalosan is támogassa a ’visegrádi együttműködést’ – jóllehet az ő stratégiájukban ez nyilvánvalóan Európa megosztásának koncepcióját volt hivatva képviselni – benne rejlett az a lehetőség is, hogy – a csehek vonakodása ellenére – szorosabb és távlatosabb együttműködés kezdődjék a ’visegrádi négyek’ között. Másfelől pedig Clinton ’udvarias tartózkodása’ a mi NATO-tagságunktól (ami helyett a ’békepartenerséget’ ajánlották), engem arra bátorított, hogy határozott, egyértelmű álláspontot képviseljek a délszláv háború, konkrétan a NATO AWACS ellenőrző gépei mozgásterének kérdésében. Amikor ugyanis azzal a problémával szembesültünk, hogy a boszniai szerbek állásait bombázni készülő gépek a magyar légteret is használni akarták, a magyar kormány nevében ez ellen keményen tiltakoztam. Nem azért, hogy borsot törjek a NATO-tagságunk kérdésében vonakodó amerikaiak orra alá, hanem hogy tudassam velük: „senkinek nem akarunk alkalmat adni Szerbiában arra, hogy (ellenséges) műveletekkel vádolják Magyarországot.”²² Mert bármi történjék is a térségünkben, meg kell próbálnunk véglegesen lezárni történelmünknek azt a szakaszát, amelyben külhatalmi konfliktusok gerjesztőinek asszisztensei, majd szenvedő alanyai lehettünk, lehetünk. Ne feledd, hogy öt évvel később (1999), amikor Clinton újra kísérletet tesz arra, hogy ’tettelesen’ is bevonjanak minket az újra kieleződő szerbiai háborúba, Orbán Viktor – immár miniszterelnökként – fog nemet mondani az USA kezdeményezésére. *(Beszélgetésünk szerkesztésének időszakában – 2022 márciusa – nem állom meg, hogy meg ne jegyezzem: Boross Péter egykori döntése és Orbán Viktor 1999-es állásfoglalása az amerikai–szerb háború Magyarországra való kiterjesztésének kísérletével kapcsolatban, tökéletes összhangban van az orosz–ukrán háborús krízis Magyarországra történő exportálásának kísérletére reagáló ’orbáni’ magatartással!)*

Nem gondolsz arra, hogy az amerikaiak a velük való együttműködés ’zsigeri’ elutasításaként értelmezték a ’nemzeti érdekekre’ hivatkozó lépéseinket?

Nem, nem tekinthették annak. Tudniillik én még a délszláv válság kezdetén – még belügyminiszterként – magamhoz hívtam a kelet-európai CIA-főnököt, és azt tanácsoltam neki, hogy ha vér nélkül akarják megoldani a délszláv konfliktusba történő NATO-beavatkozást, 'most' bombázzák le a jugoszláv katonai gépezetet, repülőtereket, mert különben itt iszonyú harcok lesznek. A jugoszláv harckocsik ugyanis – ezt a hírszerzés közölte – személyzet nélkül – kint a szabadban álltak, azaz nem voltak felkészülve semmilyen akcióra. A 'vendégem' ezt megköszönte, és azt mondta, hogy az üzenetemet továbbítja Washingtonba. Aztán talán egy év is eltelt, amikor a CIA egykori vezetője, egy amerikai tábornok, kérte, hogy jöhessen hozzám. Amikor fogadtam, azt mondta: „Önnek nagyon igaza volt! Nagy hiba volt, hogy nem hallgattunk a tanácsára!”

Arra kérlek, tegyünk most egy kitérőt, és idézzük fel a délszláv válságnak – a jugoszláviai háborúnak – legalább a bennünket közvetlenül érintő okait, eseményeit és következményeit!

Ez szerintem is nagyon fontos kérdés. Azzal kezdeném, hogy egy pillanatig nem volt kérdéses, hogy a Szovjetunió felbomlásának folyamata elkerülhetetlenül ki fog hatni a Balkánra is. A döntő kérdés nem az volt számunkra, hogy ez pontosan mikor és hogyan fog bekövetkezni, hanem az, hogy fel tudunk-e készülni e kataklizma bennünket érdeklő és érintő következményeire. Mielőtt a konkrét történések részleteinek elemzésébe merülnék, előrebozsátom diagnózisom lényegét. Tudniillik nemcsak felkészülve nem voltunk, de a kataklizma 'kezelése' során is olyan hibákat követtünk el, amelyek felszínre hozták az MDF-nek és koalíciójának szervei betegségeit.

Itt van például mindenekelőtt a TASZÁR-ügy. Igaz, azt még a Horn-kormány engedte meg – hozzáteszem: indokoltan – az amerikaiaknak, hogy az AWACS-repülőgépek számára lehetővé tegyék, hogy Taszár repülőteréről ellenőrizzék a jugoszláviai háborús előkészületeket. De annak – az egyszerre diplomáciai és biztonságpolitikai döntésnek – a meghozatala, hogy milyen akciók indulhatnak erről az amerikai bázisról, már ránk hárult. És ekkor vált nyilvánvalóvá a magyar honvédelmi politika koncepciótlansága és felelőtlensége.

Hogy mit értek koncepciótlanságon, azt alapképzettségemre hivatkozva tudom érzékeltetni. Én katonaiskolába jártam 7 évet, 10 éves koromtól. A nemzetbiztonság felelőseinek az volt kritikus helyzetekben a – tankönyvileg előírt feladata – hogy egy meghatározott helyen: a mélyben, egy pincében várjanak egy tájékoztatást a vezérkartól, és tudják meg: hol vannak a haderőcsoportok. Azt tudomásul vettem, hogy az ezredfordulóra kifejlődött informatikai technológiák használata nélkül – ezeket voltak hivatva biztosítani a taszári AWACS gépek – nincs esélyünk a korszerű légtérvédelemre, de azt nem fogadtam el, hogy sutba dobjuk azokat a tapasztalatokat, amelyek a határvédelem sajátosan magyar módszereiből egyszer már használhatónak bizonyultak.

Én azt tanultam, hogy amikor a trianoni határokat meghúzták, akkor a magyar vezérkari tisztek juhásznak, pásztornak, mindennek öltözve mentek a határra, és 20 kilométer mélységben teljesen fölmérték a határt. Erdőket, ingoványokat, árkokat, patakokat, folyókat, mindent. Hát föltettem a kérdést, hogy 'most', amikor a Varsói Szerződés megszűnt, van-e olyan módszerünk a határvonal felderítésére, amelynek eredményei felhasználhatóak az amerikaiak által közvetített információk ellenőrzésére? Tábornokaink láthatóan zavarba jöttek, és kénytelenek voltak bevallani, hogy ilyen feladatra nem készültek fel. Ezután nem telt el fél év, és Deák János – kiváló vezérkari főnökünk – csak annyit mondott nekem, hogy miniszter úr, megcsináltuk, de nem szabad róla beszélni. Kiderült, hogy Für Lajos adta utasításba a feladat teljesítését, aki azonban ez idő tájt érezhetően neheztelt rám.

Emiatt?

Bizonyára nemcsak emiatt. Volt ugyanis egy kínos 'sztorija.'. Amikor az ún. barcsi incidens történt²³, Antall hiába kereste őt telefonon. Mint kiderült – hét vége lévén – kint volt a szőlőjében kapálni, és nem volt nála a 'készülék'. Ez az eset sokat ártott a népszerűségének, s mert én is tettem egy barátságtalan megjegyzést, belátom, volt oka rá, hogy ne szíveljen. Ahogy a konfliktus kialakult, kizárólag egy dolog foglalkoztatott engem: a délvidéki magyarok sorsa. Az értük való aggodás '94 januárjában erősödött fel bennem, amikor a nyugatiak – mindenféle impotens – vagy nagyon is megfontolt mozdulataikkal – lényegében hagyták, hogy polgárháborúvá szélesedjen a balkáni krízis. Ezért, amikor bejelentették a bombázást, egy sajtótájékoztatón én akkor mondtam azt – miként utaltam már rá – , hogy az AWACS-gépek hagyják el Magyarország légtérét. Azt javasoltam, hogy ez a felszólítás hangozzék el a magyar miniszterelnök részéről is, de a kormány egyes tagjai felléptek ez ellen. Jeszenszky Géza például lemondással fenyegetőzött. Persze én is tudtam, hogy nem olyan egyszerű dolog az amerikaiakat kitessékelni innen, de fontosnak tartottam, hogy a Miloševićig érő kapcsolatrendszerünkben ne történjék olyasmi, ami a szerbeket katonai akciókra ösztönözheti velünk szemben. Nem akartam, hogy a korábbi konfliktusunk, a végül is konfrontációhoz nem vezető 'Kalasnyikov'-ügy újra felszínre kerüljön, és robbanáshoz vezessen. Ma is meg vagyok róla győződve, hogy az 'akcióm' üzenetértéke jót tett azoknak az indulatoknak, amelyeknek magyarellenes éle is fel-fellángolt a Délvidéken.

Végülis nem történt nagyobb baj. Antall vállalta, hogy – a javaslatomra – kezdeményezi a jugoszlávokkal a berepülési határzónák felügyeletére vonatkozó megállapodást, melynek értelmében 20 kilométer mélységben egyik fél sem közelítheti meg a magyar határt.

Kérlek, ezt a 'Kalasnyikov'-ügyet fejtsd ki egy kicsit bővebben!

A horvátok részére történt géppisztolyszállításról van szó.

Csak ennyit tudok...

Már belügyminiszter voltam, és én voltam a fegyverexport-bizottság elnöke. Volt egy erre hivatott intézet, egy bizonyos Technikavállalat, amelyik ezt előterjesztette, majd amikor a kabinet döntött, rögtön bonyolította is. Annyi történt – még '90-ben –, hogy ennek a cégnek a vezetője beállít hozzám, és azt mondja, hogy Kalasnyikov géppisztolyokat kell szállítani a horvátok részére. Mondom, mi az Isten nyila ez, hiszen nem volt letárgyalva sehol. Azt mondja: Für Lajos bízta meg. Felhívom Für Lajost telefonon, és azt mondja, hogy: „Te, hát ezek a szegények olyan rosszul állnak, és Jóska is beleegyezett”. Mondom: „Nekem kellett volna ezt az ügyet képviselni”. Felhívom Antallt telefonon. És akkor az a válasz hangzik el, hogy hát itt voltak a Jeszenszkyvel együtt, így hát már megígérték, ezért nem kellene őket cserben hagyni. Nem voltam meglepődve a válasszal.

Mi volt a Te álláspontod?

Nem azt tartottam aggályosnak, hogy baráti segítséget nyújtsunk horvát barátainknak. A fegyverszállításnak egy olyan Technikavállalattal történő kiszállítását éreztem kétségbeejtően primitívnek, amelyről senki nem tudta, hogy hová vannak 'bekötvé'. És hamar kiderült, hogy okom volt a gyanakvásra. Jeszenszky, akinek hivatali kötelessége lett volna az 'akció' megszervezése, miután éppen Oslóban volt, nem tudott róla, hogy – miként később kiderült – a szerb titkosszolgálat gépkocsival kísérte a teherautókra felpakolt Kalasnyikovokat. Nagy fájdalom volt, hogy parlamenti bizottság előtt is el kellett ismernem formális felelősségemet ebben az ügyben.

Gondolom, Milošević-et ez a történet igencsak felingerelhette ellenünk.

Ez nyilvánvaló. De annyi 'haszna' mégiscsak volt ennek az incidensnek, hogy ezek után különös gondot fordítottam az ő velünk szembeni indulatainknak a mérséklésére. Miután hatásom volt a titkosszolgálatunkra, melyen belül a határőrségünknek is fontos szerepe volt, el tudtam juttatni hozzá az üzenetemet, hogy semmit nem csinálunk, ami számukra veszélyes lenne. Végül is megértette, hogy nekünk nemzeti érdekünk, hogy Magyarország felől ne érje őket támadás, és megértette azt is, hogy ennek fejében kímélnie kell a jugoszláviai magyarságot.

És hogyan rendeződött el a kormányunkon belüli személyi konfliktus?

Szerencsésen. Miután Magyarországon nem volt olyan katonai alakulat, amelyikkel – a hosszú távú rendezés reményében – be lehetett volna avatkozni a délszláv ügyekbe –, miniszterelnökségem alatt – 94'-ben – sikerült elérnem, hogy nemcsak egy államtitkárunkat fogadta Milošević, de – kormányunk képviselőjében – Jeszenszky Géza mint külügyminiszter is kiutazott hozzá Belgrádba. Engem nem

foglalkoztatott – és ma sem foglalkoztat –, hogy ezt hogyan értékelték ’új szövetségeink’, mert nem az ő kiszámíthatatlan taktikájukhoz, ’csupán’ a saját nemzetbiztonsági érdekeinkhez kívántam alkalmazkodni.

Váltsunk témát! Pontosabban térjünk vissza az Antall-kormányon és a koalíciókban belüli erőviszonyok kommentálásához. Engem éppúgy érdekelne, hogy hogyan látod: mi volt a – minden nehézséggel megbirkózó – kormány működőképességének a titka, de arról is szívesen faggatnálak, hogy miként ítélted meg akkor, és miként ma a belső ellentétek felerősödését. Illetőleg azt a tagolódási (’platformosodási’) folyamatot, amely végül is – igaz, hogy csak a második parlamenti ciklusban – az ellenzéki szerepbe szorított koalíciós pártokon belüli és azok közötti konfrontációkhoz és szakadásokhoz vezetett. Kezdjük az első felvetéssel, azaz a működőképességünk titkával. Még a beszélgetésünk elején említetted, hogy a helyzetünket stabilizáló ’tényezők’ között fontosnak tartod Kádár Béla tevékenységét, s én később jeleztem is, hogy az ő szerepére később még szeretnék visszatérni. Úgy érzem, ez most lenne indokolt.

Abból indultam ki, hogy beszélgetésünkbe nem fér bele sem az Antall-kormány, sem az MDF-frakció valamennyi tagjának a jellemrajza, de a súlyosabb személyiségek hatását érdemes mérlegelnünk.

Miután a harmadik parlamenti ciklus idején – munkakörünk tartalmi és fizikai közelségének köszönhetően – módunk volt gyakran társalogni, már akkor meggyőződhettem arról, hogy Te lényegesen fontosabbnak érezted Kádár Béla teljesítményét, mint amilyenek mi azt a frakcióból láttuk. Utólag – részint a miniszter úr cikkeinek, esszéinek és tanulmányainak, illetőleg a rendszerváltozásról szóló politikatörténeti szakirodalomnak az ismeretében be kellett látnom, hogy a Te róla alkotott véleményed megalapozott volt. Ezért most ’csupán’ az a rejtély foglalkoztat: mi lehet az oka annak, hogy személyét másképp ítélte meg a kormány, és másképp a frakció. Egyszerűen miért volt törvényszerű, hogy ugyanarról az emberről egyidejűleg két portré volt ’forgalomban’.

Az az igazság, hogy már az első benyomásaim pozitívak voltak. Jóllehet ő egy nagyon nehezen zabolázható úr, akivel nem volt könnyű baráti viszonyba kerülni. Egyszerűen nem volt ez egyszerű dolog. Ma is emlékszem rá, hogy amikor az egyik előterjesztésére kétmilliárd forintot kért, de nem kapta meg, kirohant a kormányülésről. Antall engem kért meg, hogy beszéljek vele. Egy hosszú, esti telefonbeszélgetés után végül is kien-gesztelődött, és visszajött a kabinetbe. Ez számunkra nagyon fontos volt. Ő volt az egyetlen kiemelkedően magasan képzett közgazdász, akinek a mi konzervatív, nemzeti értékrendünk melletti elkötelezettsége nem engedte meg, hogy a kormány gazdaságpolitikája a globalista-liberális ideológiák vonzáskörébe sodródjon. Márpedig – ma már ez meggyőződése – a gazdaságpolitikai stratégiánk döntötte el, hogy lesz-e esélyünk más területeken is rendszert váltani, s ennek a stratégiának az ő nemzetközi viszonylatban is vitathatatlan szakmai súlya és tekintélye volt a politikai fedezete.

Ez számomra is nyilvánvaló volt. De – miként utaltam rá: ezúttal én nem az ő történelmi szerepét vitatom, hanem a róla kialakult vélekedések ellentmondásának az oka érdekel.

Hadd tegyem hozzá az előbb mondottakhoz, hogy ha ő nem hatott volna – Bogár Lászlóval együtt – Orbán Viktor gazdaságpolitikai stratégiájára²⁴, ma nem beszélhetnénk arról, hogy ma is az Antallal kezdődő és Orbánnal folytatódó nemzeti-konzervatív irányzat jelzi a rendszerváltozás fő sodrának irányát. De a kérdésre visszatérve: máig sem értem, mi az oka, hogy Kádár Bélával szemben az MDF – és az egész koalíció – képviselőinek erős fenntartása volt. Nemcsak azokra gondolok, akik – miként Bíró Zoltán és a lakitelekiek egy része – őrá is kisugározták az Antallal szembeni bizalmatlanságukat, hanem, ha jól emlékszem, volt idő, amikor Te magad is igen kritikusan nyilatkoztál róla.

Látod, éppen ezért gondoltam úgy, hogy itt az alkalom egy – közöttünk is feszültséget okozó – félreértés tisztázására. Fel kell idéznem egy olyan – még 90'-ben lejátszódott történetet, amelynek a 'végkifejletében' Te is fontos szereplő voltál.

Na ne mondd!

Elmondok egy 'sztorit'. Én – nem képviselőként, hanem mint az MDF alelnöke – kaptam egy angol cégtől egy tájékoztatást arról, hogy a kormány megalakulása óta eltelt három vagy négy hónap során milyen összegek mentek el korrupciós célokra a magyar gazdaságban. Mert volt egy ilyen nemzetközi cég, amelyik ezeket minden országban vizsgálta. Valami irgalmatlanul nagy összegről – 5-600 000 dollárról volt szó, és ez a cég felajánlotta, hogy ha az Antall megbízza őket, akkor folyamatosan figyelik a magyar gazdaságnak ezt a dimenzióját. Akkor én megmutattam Antallnak ezt a levelet, hogy döntse el, mit tegyünk. Ő persze 'elhűlt' az ellopott pénzek volumenét látván, és úgy döntött, hogy átadja a levelet Kádár Bélának, egyszersmind megkéri őt, hogy járjon utána a 'hírnek', és tegyen javaslatot a megoldásra. Kádár Béla (akinek a válaszlévelét – másolatban – ma is őrzöm) megerősítette, hogy valóban nyugtalanító a gazdaságban és a kereskedelemben tapasztalható korrupció, de lényegesen kisebb nagyságrendű annál, amit az angol cég jelentése állít. A pénzmozgásoknak a kormány általi fokozott nyomon követését ajánlotta, de nem tartotta volna célszerűnek, hogy egy külföldi cégre bizzuk külkereskedelmünk ellenőrzését. Mondandójának a lényege az volt tehát, hogy a kormány ne lépjen ebben az ügyben.

Gondolhatod, milyen hatása volt ennek a javaslatnak, amikor tájékoztattam arról – az előzményeket már ismerő – frakciónkat. Tulajdonképpen 'olajat öntöttem a tüzre', és akaratlanul is felerősítettem azoknak a képviselőinknek a hangját, akik a kezdetektől bizalmatlanok voltak Antallal, majd ő 'szoros' szakmai-baráti körével szemben. Úgy fogták fel, hogy a kormány – a nyugati kapcsolatairól 'híres' Kádár Béla segítségével – asszisztálni kíván a korrump pénzügyi hatalmak beavatkozási kísérleteihez.

Én akkor nem láttam ilyen mélyen a frakción belüli erőviszonyokat...

Nem láttál bele, ám végül is Neked köszönhetem, hogy sikerült elejét venni egy komolyabb beháborúnak.

Mit értsek ezen?

Az történt, hogy egy feszült hangulatú frakcióülést követően a Parlament folyosóján oda-léptél hozzám és azt mondtad, hogy „öcsém, ne foglalkozz olyasmivel, amihez nem értesz.” Amikor magyarázkodni próbáltam, leintettél. „Hallgass ide!” – mondtad. „Arra nem gondoltál, hogy megpróbálták átverni? Hogy ennek az ún. korrupció-vizsgáló cégnek az volt a valódi célja, hogy a miniszterelnökünk ’bizalmából’ folyamatosan ellenőrzés alatt tarthassák az új magyar kormány költségvetési koncepcióját és a külkereskedelmi partnereivel kiépülő kapcsolatait?” Nemcsak meggyőztél az érveiddel, de szégyenkeztem is, amiért magam is majdnem bedőltem egy bosszantóan primitív trükknek. Arra mindenestre hasznos volt ez az incidens, hogy rádöbbenjek: mi a lényegi különbség a jogérzékbeli, az erkölcsi alapelvekből és a lakiteleki ethoszunkból táplálkozó, illetőleg a gazdasági és pénzbatalmi realitásokkal számoló diplomatáink észjárása között. Ekkor értettem meg igazán az igazságérzet szenvedélyét képviselő nép-nemzeti gondolkodásmód és a világpolitikai realitások környezetében tájékozódó kormányzati stratégia közötti különbséget. Igaz, Kádár Bélával nem kerültem közeli kapcsolatba, de két kiváló ’szakértésnek’, Botos Katalinnak és Bogár Lászlónak a tevékenységét, illetőleg fontosabb műveiket ismertem,²⁵ s azokat ma is mellőzhetetlennek tartom a korszak gazdaság- és politikatörténetét tanulmányozók számára. Bogárral történelemszemléleti kérdésekben vitába is bocsátkoztam²⁶, de könyveinek és az MDF-frakción belüli szuggesztív hatásának fontos szerepe volt politikai világképem formálódásában. Am a frakció Kádár Bélával szembeni bizalmatlanságán mindez mit sem változtatott.

Ez a ’lakiteleki ethosz’ lett volna a háttérben annak a folyamatnak, amelyik azután elindította annak a tábornak a szerveződését, amelyikre azután Csurka is támaszkodhatott, amikor le akarta váltatni Antallt?

Ne szaladjunk előre! Csurka Pista aktivizálódása az MDF-frakción belül nem azzal kezdődött, hogy le akarta váltani Antallt, hanem azzal, hogy stabil egyensúlyt próbált teremteni a lakiteleki ’alapító atyák’ népnemzeti szellemisége, ha tetszik ’plebejus-nemzeti radikalizmusa’, és részint a frakció ’liberálisainak’, részint a kormány pragmatistáinak a kapcsolatrendszerében. Ahhoz – még 91-ben, 92-ben – sok mindennek kellett történnie, hogy miután a termékeny egyensúly megteremtésének esélyét irreális illúzióknak ítélte, támadást indítson Antallal szemben. Amikor ez a kísérlete kudarcot vallott, azt én és frakciótársaimnak többsége nem úgy értelmeztük, hogy megszabadultunk egy ellenfelünktől, hanem úgy, hogy hogy elvesztettük a harcostársunkat. Engedd meg, hogy Bogár Lacinak adjam át a szót. Ő ezt írta: „Csurka István...politikai szocializációját

pályafutásában a nép-nemzeti társadalom értékeivel való érzelmi-indulati azonosulás határozza meg. (...) A nép-nemzeti társadalom újabb történelmi kudarca azonban olyan radikális antiglobalista és egyre inkább antikapitalista nézetek megfogalmazása irányába löki, amelyek lehetetlenné teszik az uralkodó társadalmi valóság politikai szerkezetébe való, akár perifériális beilleszkedést is. A túlfeszült lényeglátás dramaturgiája szerint Csurka számára csak a kirekesztettség és a megbélyegzettség maradt.”

A többség bizonyára nem értette meg, hogy a kormány hanyatló népszerűségének nem egy elhibázott gazdaságpolitika, hanem a külgazdasági környezetünk radikális változása volt az oka. Kevés szó esett a rendszerváltozás egyik meghatározó tényezőjéről. Arról tudniillik, hogy a keleti piac összeomlott. Hogy olyan óriási piacvesztés mellett kellett a reformokat végrehajtani, amelyek még Finnországot is tönkretették. Csak mivel ott az alapok jók voltak, 6-7 év múlva vissza tudtak kapaszkodni. De nálunk egyszerre kellett elviselni egy torz, rohadt gazdasági szerkezetet, és a piacaink elvesztését. A nyolcvanas évek 'háztáji' gazdálkodóinak még érdemes volt öt-hat disznót meghizlalni, mert biztosak lehettek benne, hogy el tudják adni. Ez a biztonságérzet is megszűnt, amikor megszakadtak a kereskedelmi kapcsolataink a Szovjetunóval. Kádár Bélának ilyen körülmények között kellett egy Nyugatra orientálódó gazdaságpolitikát megterveznie, anélkül, hogy teret engedett volna a vadkapitalizmusnak. És ehhez a feladathoz ő felnőtt: nagyon határozott, kemény egyéniség volt – és persze az ma is – nem a fellengzős teóriák kiagyaloja. Ezért mondom, hogy ő volt a rendszerváltás egyik kulcsfigurája.

Ne do tértünk vissza Csurkához, pontosabban az MDF-frakció fellazulásának okaihoz. Azt javaslom, hogy a végétől kezdjük visszagombolyítani a történetet. Onnan tehát, hogy Csurka '92 augusztusában megírja és leközi az Antallt támadó ominózus cikkét, és ezzel elkezdődik az a folyamat, amelyik azután '93 januárjában, az MDF VI. országos gyűlésén a vereségével, tehát Antall győzelmével zárul. Mondhatnám: pirruszi ez a győzelem, mert szegény Jóska még ennek az évnek a végén meghal, s jó fél esztendővel később az MDF is megbukik.

Ne vedd tőlem rossz néven, ha azt mondom, hogy az Antall–Csurka konfliktus kieleződéséhez Te is hozzájárultál a 'nemzeti liberális' barátaiddal (Debreczenivel, Elekkel, Balázssival, Furmannal) együtt.

Nem veszem rossz néven, de a diagnózisoddal nem érthetek egyet. Az én konfliktusom Csurkával hamarabb kezdődött, mint az Antall–Csurka párharc. Nekem – a Kulturális Bizottság elnökeként – az volt a feladat, hogy 'nyelbe üssem' a kétharmados médiatörvényt, s csaknem másfél évig tartó előkészítés után már majdnem célba is értünk. Jurányi Benedek barátom és jogi tanácsadóm segítségével sikerült 'kiaknáznom' azt az engesztelhetetlen gyűlöletet, ami a bizottságunk liberális és szocialista tagjainak viszonyát jellemezte, s így a népnemzeti szocialista Kósa Ferinek és az ő tanácsadójának – a tudósként és filozófusként is a nemzeti értékrend elkötelezettjeként az egész csapatból magasan kiemelkedő – Vass Csabának a közreműködésével sikerült 'benyújtanom' egy

olyan törvényjavaslatot, amely maximálisan megfelelt a nemzetközi normáknak és az MDF-frakció igényeinek is. Ekkor történt, hogy a szocik és az SZDSZ-esek félretették minden ellentétjüket, s a plenáris ülésen megtorpedózták a törvényjavaslatot. A velünk sikeresen egyezkedő Kósa Feri visszahiútták és azt a Gellért Kis Gábort küldték be helyette, aki hozzásegítette az SZDSZ-t abhoz, hogy az első ciklusban már ne kerüljön napirendre a médiatörvény. Én akkor így nyilatkoztam az engem faggató újságíróknak: „Uraim, történelmi pillanat ez, mert most született meg az MSZP–SZDSZ koalíció!” Nagyon tanulságos lehet a történészek számára is, hogy néhány évvel később maga Horn Gyula hogyan számol be az emlékiratában az SZDSZ általi megszarolásáról!²⁷

Mi köze volt mindehhez Csurkának? Látszólag semmi. Csakhogy a két ellenzéki párt frigyére nem került volna sor, ha a médiaügyek hatalmi szóval történő rendezését követelő ultraradikális publicisztikájának a hatásával nem alapozta volna meg a két ellenzéki párt 'srig tartó' (a későbbi kormánykoalíciójukat is megalapozó) szövetségét. Csurkával Én már akkor szakítottam, amikor a frakciónk – az én kérésemre – eldöntötte, hogy nem az ő militáns stratégiájának, hanem az én parlamenti játékszabályokhoz igazodó taktikámnak szavaz bizalmat.

Ezek fontos információk, de amikor én azt mondtam, hogy Te is hozzájárultál az Antall–Csurka-konfliktus kiéleződéséhez, nem a médiaügyekre, hanem a ti Liberális Fórumotokra gondoltam. Pontosan tudom, hogy amikor ti – 1991 őszén – megszervezték ezt a platformot, már csaknem egy éve működik a Csurka-féle Népmozgalmi Kör és a Kereszténydemokrata Kör is, de Ti voltatok azok, akik Antallt is bevontátok ebbe a 'tagolódási' folyamatba.

Ne felejtse el, hogy mi nem azzal kezdtük, hogy valamiféle Kör vagy Platformot szerveztünk, 'csupán' egy alapítványt hoztunk létre, amelybe a frakción kívüli MDF-eseket (pl. Alexa Károlyt) is bevontuk. És nem azzal a szándékkal tettük ezt, hogy Csurkát ingereljük, sokkal inkább annak próbáltunk hangot adni, hogy túrhetetlennek tartottuk, hogy a 'liberális' jelzőt az SZDSZ kisajátítsa magának. Jómagam, aki évtizedeken át a magyar nemzeti liberalizmus irodalmát és eszmetörténetét, azaz a XIX. századi reformkorunk klasszikusainak az életművét tanítottam és kutattam, – értsd szó szerint – nem túrhettem a 'liberális' jelző nemzetietlenítését. Az már pusztán véletlen, hogy miniszterelnökünk munkásságának a középpontjában is a nemzeti liberalizmus, konkrétan Eötvös József alakja állt.

Látod csak: ahogyan Csurkát a szépírói alkata tette érzéketlenné a politikai ráció követelményeivel szemben – és itt hadd vessem közbe: én őt ma is zseniális írónak, és igaz magyar embernek tartom – veletek a tudósi elkötelezettségetek tette ugyanezt. Mert itt nem arról volt szó, hogy Csurkának a kortárs liberálisokkal szembeni robbanó indulata, vagy a ti eszmetörténeti igazságotok melletti kiállásotok volt-e indokoltabb, hanem arról, hogy milyen hatása lesz annak a frakció egészére, ha a miniszterelnök csak a ti rendezvényetekre megy el, de a másik kettőre nem.

És nemcsak, hogy elmegy, hanem – a ti második összejöveteleteken – ’92 novemberében – a változó történelmi helyzethez igazodó politikai krédóját is megfogalmazza.

Ha jól tudom, elment ő hozzájuk is.

Persze elment, miután felhívtam a figyelmét az effajta aránytalanság várható következményeire. Megmondtam neki, hogy ilyen marhaságot nem lehet csinálni, mert ha az egyik helyre elmész, a másikra is el kell menni. Ezen előbb összevesztünk, aztán igazat adott nekem. Akkor el is ment a Csurkáékhoz, és – miután ő kért meg rá – nekem is el kellett mennem vele. Hát, ami ott Nemzeti Kör, vagy Népnemzeti Kör címen összejött! Brutális arcok, meg hülye megszólalások... Ott elhangzottak olyan primitív indulatú szónoklatok, amelyekre egyszerűen nem lehetett válaszolni. Az egésznek a hangulatára rányomta a bélyegét, hogy Antall nem titkolhatta Csurkával való elégedetlenségét, ugyanakkor okkal tartott Csurka népszerűségétől.

Nagyon tanulságos számomra, amit mondtál. Tulajdonképpen le is zárhatnánk ezzel a Csurka-ügyet, ám maradt még egy olyan érzékeny téma, amelyet az MDF plebejus radikálisai óvatlanul kezeltek. A zsidókérdésről van szó. Mindannyian emlékszünk arra, hogy a baloldali és a liberális sajtó (csak az utóbbi években: a két ’háttérhatalom’ látványos összefonódása után kezdtük őket – okkal-joggal – „balliberálisnak” nevezni!) itthon és a nagyvilágban is az antiszemitizmus vádját terjesztették rólunk. Az rendjén való volt, hogy a politikai nyilvánosságban tiltakoztunk az alaptalan rágalom ellen, de arra nem fordítottunk elég gondot, hogy a fajelmélet szótárból származó jelzők és fogalmak ’fjonomított’ szinonimái a kommunikációnk belső tereiből is eltűnjenek. Csurka publicisztikája élen járt ennek a fajta stílárís antiszemitizmusnak a ’szalonképessé’ tételében. De ott volt Csoóri Sanyinak a nagy vihart kavart Nappali Hold c. esszéje (1991), amely a társadalom- és kultúratörténet látószögéből érvényes kritikát fogalmazott meg a magyar zsidó értelmiség egyik csoportjának a nemzetpolitikai célok iránt közömbös magatartásáról, de nem számolt azzal, hogy lényegesen nagyobb erőket fóg mozgósítani diagnózisával szemben, mint amekkorát felsorakoztathat maga mögött. Az MDF vezetése ebben a helyzetben ’kétfrontos harcra’ kényszerült. Nemcsak azt kellett bizonygatnunk, hogy nem vagyunk antiszemíták, hanem azt is, hogy szívünkön viseljük a magyar zsidóság sorsát. Antall megbízásából én magam kértem találkozót New Yorkban Kestenbaum főrabbitól, hogy tájékoztassam az itthoni ortodox zsidó temetők – Furmann Imre által kezdeményezett – felújításáról. A főrabbi elmondta, hogy a fogadásomra készülve alaposabban tanulmányozta az Antall-kormány egyházpolitikáját, és arra kért, közöljem a miniszterelnök úrral: bocsánatot kér, amiért sokáig hitelt adott az MDF-et antiszemitizmussal vádoló SZDSZ-es propagandának. Erről itthon egy sajtótájékoztatón is beszámoltam, de arról a ’balliberális’ lapok egyetlen szót sem közöltek.

Mindaz, amit elmondtál, csak újabb adalék ahhoz a kórképhez, amit beszélgetésünk során már felvázoltunk. De ne felejtjük el, – különösen a nemzetközi kapcsolatainkban – voltak azért kedvezőnek látszó körülmények is.

Ezt egy pillanatig sem vitatom, de megjegyzem: érdemes lenne mérlegre tennünk, melyek voltak külkapcsolatainkban az Antall-kormány folytatható, maradandó kezdeményezései, és melyek azok, amelyek megvalósulásuk folyamatában csak – bennünket is megtévesztő – látszatoknak bizonyultak.

Én ez utóbbival kezdeném. Nekem a legnagyobb csalódást az USA okozta. Kezdetben úgy látszott, hogy Antallt Nyugaton fontos partnernek tekintették... Olyan nagyszabású fogadással például, amilyenben őt '90 őszén Washingtonban részesítették, egyetlen kelet-európai államvezér sem dicsekedhetett. Ám nemsokára kiderült, hogy az egész csak a pillanatnyi érdekeiket szolgáló taktikai manőver volt. Mindekelőtt a Kohl kancellárral kialakított szoros kapcsolatainkat akarták lazítani, majd arra is nagyon vigyáztak, hogy ne legyünk láncszemek abban a kapcsolatrendszerben, amely Nyugat-Európa és az oroszok között kezdett kiépülni.

Emlékszem rá. Nyilvánvalóan ebbe a stratégiába illeszkedett az is, ahogyan az FBI elnöke viselkedett a kettőtök találkozásánál, és arra is, hogy az amerikai külpolitika hozzánk való viszonyában már akkor észlelhető volt valamiféle zavarbaejtő kettősség. Ne felejtjük el, hogy pénzügyminiszterünk, Rabár Ferenc azok után mondott le már '90 őszén, hogy tudomásul kellett vennünk: a Bush elnökúr által meglebegtetett négy milliárd dollár helyett csak 90 milliót kaptunk, de azt is úgy, hogy abból 60-at az amerikai befektetők támogatására, 20-at 'civil szervezetekre' kellett fordítanunk; mindössze 17 millióval 'segítették ki' a mérhetetlen államadóssággal birkózó kormányt. A Veritas Kiadónál megjelent diplomáciai iratok alapján²⁸ részletesen megírtam ezt a Paktum-fantom c. tanulmányomban.²⁹

De folytassuk inkább azzal, hogy mennyire tartod sikeresnek Antall és a Te miniszterelnökséged időszakában sok próbának kitett külpolitikánkat.

Ne kívánd tőlem, hogy külügyminiszterek ténykedésének értékelésébe kezdjek, de annyit mondhatok, hogy az antalli alapelveket Martonyi János képviselte a leghatásosabban. Beszéljünk ezért magukról az alapelvekről. Amikor – még '90-ben Antall kijelentette, hogy lélekben 15 millió magyar miniszterelnöke kíván lenni, várható volt, hogy az egész kisantant nekünk fog ugrani. Ez be is következett. Antall politikusi formátumát nemcsak az minősíti, hogy a nemzetet ő a XX. század végén is életképes spirituális közösségnek tartotta, hanem az is – és talán még inkább az –, hogy kijelentésének nemzetközijogi és biztonságpolitikai következményeire is felkészült. Lássuk be, hogy az elmúlt három évtizedben – ha az egész Európára kiterjedő nemzeti kisebbségi jogoknak ratifikálására mindmáig nem kerülhetett is sor, az a tény, hogy a Kárpát-medence magyarsága – a kárpátaljai nemzetársaink kivételével –

ápolhatja a családi, kulturális és gazdasági kapcsolatait, s hogy a külhonba szakadt vagy szorult honfitársaink jelentős része visszakaphatta magyar állampolgárságát, az elsősorban Antall Józsefnek köszönhető. Nem kisebb jelentőségű események kapcsolódnak az ő nevéhez, mint a két Németország újraegyesítésében játszott szerepükből, s abból adódóan a szociális piacgazdaság modelljének átvételéből adódó lehetőségeknek a kiaknázása, a Varsói Szerződés feloszlásának a kezdeményezése, a szovjet csapatok végleges kivonulása, Jelcin orosz elnök budapesti tárgyalásainak előkészítése, a Visegrádi Négyek formális diplomáciai kapcsolatainak a világpolitikai folyamatokra is kiható tartalommal való megtöltése, a délszláv háborús válság eszkalációjának a megakadályozása, a világkereskedelemben való bekapcsolódásunk politikai korlátjainak lebontása, s nem utolsósorban a magyar kultúra – a két világháború között virágzó – külföldi kapcsolatrendszerének újjászervezése. Nekem – Antall utódjaként – az a megtisztelő feladat jutott osztályrészül, hogy ezekre az alapokra támaszkodhattam, majd a kettőnk tapasztalatait közvetíthettem – az azokra rendkívül fogékony – Orbán Viktornak.

Veled végül is mikor és hogyan kerültél közelebb kapcsolatba?

Tudhatod, hogy hosszú és bonyolult folyamat előzte meg ezt.

Én csak arról az – 1995-ben kezdődő folyamatról tudok, amelynek során – a Liberális Fórum döntése nyomán kiváltunk az MDF-ből, és Magyar Demokrata Néppárt néven nemcsak új frakciót alapítottunk, hanem megkezdtük a tárgyalásokat a FIDESZ-szel egy ún. Polgári Szövetség nevű választási koalíció szervezéséről. Miután nekem ebben a történetben – a Fórum egyik alapítójaként – szerepem volt, személyes kapcsolatba kerültem Orbánnal.

Ti azt mindnyájan tudhattátok, hogy én éveken át valóban bíráltam a FIDESZ-t, következképpen benneteket is, amikor tolni kezdtétek a szekerüket. Bíraltam őket 2002 és 2008 között, amíg végleg össze nem omlott az MDF. Úgy láttam, nem kínálnak igazi alternatívát. De amikor fordulni látszott a kocka – '93 nyár végén, amikor erős győzelemre állt a FIDESZ, nem kis meglepetésemre Orbán felkeresett és felkért, hogy leendő kabinetjében legyek belügyminiszter. Ezen akkor persze csak nevetni tudtam. Bementem Antallhoz, mondom neki: nem tudom, hogy veled mi lesz, de nekem már van állásom... Akkor 38-40 százalékon álltak a fiúk.

Emlékszem, akkor ők arattak a közvélemény-kutatásban.

Ezt követően Kövér és Viktor akkoriban gyakran fölkerestek, és egyre tartalmasabb beszélgetésink voltak. Valami debreceni vagy miskolci kongresszusuk volt '93 tavaszán – amikor a Fodor Gáborékat kiütötték, és akkor én úgy éreztem, itt az alkalom, hogy jelezzem, mi az, ami nagyon nem tetszik az ő programjukban. Azt mondtam

nekik: ne használjátok ezt a 'liberális' szót! Mondjátok, hogy „szabadelvű! Ennek 'magyar illata' van. Márciusban aztán Orbán felhív telefonon, és azt kérdezi: „olvastam”? Mit? – Kérdeztem. Hát a nyilatkozatunkat. Nem olvastam, kínos volt, de hát az a lényeg, hogy abban a liberális szó már nem szerepelt csak a szabadelvű. No, hát így kezdődött a kapcsolatunk.

Engedd meg, hogy itt közbeiktassak egy fogalomtörténeti 'eseményt' a reformkorból.

Na hadd tanuljak valamit!

Azt is mondhatom, hogy Orbán később kifejtett illiberalizmus-fogalmának a liberalizmus mítoszát leromboló eszmetörténeti háttéréről van szó.

A 'liberális' szó feltűnése a magyar politikai gondolkodás történetében ugyanis már a kezdetekkor 'működésbe hozza' az importált nyugati eszmékkel szembeni tartózkodás reflexeit. Kölcsey egyik leghetesebb tanítványa, Ormós Zsigmond még az 1830-as években publikálja politikai publicisztikájának válogatott gyűjteményét, amelyben a „szabadelmű” szót hozza forgalomba a „szabadelvű” fogalma helyett. Ebben Kölcsey országgyűlési beszédjeinek szellemét „demokratikusnak”, míg egy másik ellenzéki képviselő (Balogh János) felszólalásait „liberálisnak” nevezi. A szöveggörnyezet egyértelművé teszi, hogy míg az utóbbiban az európai eszmeáramlatok káros hatását érzékeli, Kölcsey beszédjeiben a „szabad szellem örök igazságait” ismeri fel³⁰. Azaz a magyar liberalizmus különbséget tett az „elme” és az „elvek” szabadsága között.

„Szabad elme”! Nagyon jó, amit mondasz!

De folytassuk a FIDESZ-szel való kapcsolatod alakulásával!

Igyekeztem gyakorlati szempontokra is felhívni a figyelmüket. Megmondtam nekik, hogy a minden irányban való harcot csak akkor kezdheti meg egy párt, ha 50 százalék fölött érzi magát. Ha az alatt, akkor a lehetséges szövetségest üti ki. Hát ez történt. 2002-ben még itt voltak a Kisgazdák. Meg voltam róla győződve, hogy Torgyán kiiktatása mellett meg kellett volna őrizni a Kisgazda Pártot, még azokat a figurákat is, akik aztán szívesen lemondtak Orbánról, abban a reményben, hogy cserébe mandátumot kapnak. A FIDESZ-es fiúk akkor ezt nem fogták fel.

Én ezt a logikát akkor nem értettem, de ma már követni tudom.

Nekem akkor túlságosan mohóknak tűntek, de a 2010-es győzelmük őket igazolta. Ma úgy látom, talán nem volt felesleges, hogy sokat emlegettem nekik a tradicionális értékek iránti vonzalmamat. Hogy ne tekintsenek vén vadmagyarnak, megpróbáltam hatni a taktikai érzékükre. Ismételtettem nekik a mikszáthi mondást, hogy „a magyar hátán szántani is lehet, de az ekevas nemzeti színű legyen!” Egyszóval, hogy itt egy

kicsit – Te nem fogsz félreérteni – mindig nacionalistának is kell lenni. Amit a korlátolt észjárású baloldal még a mai napig nem értett meg.

Én nem foglak félreérteni, de beláthatod: ezt a szót – politikai diskurzusban – ma már csak a XIX. századi jelentéstartalmára utalva használhatjuk. Ha ezt elfogadod, még érvelni is tudok az igazad mellett. A magyar szakos hallgatóimat mindig emlékeztettem arra a vitára, amely két évszázaddal korábban zajlott le a kor legtekintélyesebb közgazdásza, Berzeviczy Gergely és Kazinczy Ferenc között.

Kíváncsian hallgatlak.

Kazinczyt idézem:

„Neked, tisztelt barátom, mindig csak arany kell, mintha annak a gaz Cabinetnek volnál minisztere, amely a maga haszna miatt egész Európát fellázította, és a fellázított nemzeteket segély nélkül hagyta veszni, s eltiportatni. Nekem is kell az arany, mert tudom, hogy annak mily haszna van az eszes ember kezében, és hogy anélkül még a kultúra sem haladhat. De én az aranyat nem tartom sem egynek, sem elsőnek azok közt, amit keresnünk kell. Mind ezt, mind azt kell keresni, de úgy, hogy az aranykeresés a nacionalizmusnak kárt teszen, ehhez kell állani, és azt keresni megszűnni; de eljő a boldogabb idő s kereshetjük ismét azt.”²³¹

Ez azért zseniális, mert már benne van annak a fajta szellemiségnek a lényege, amit az én ismereteim szerint Széchenyi képviselt a legnagyobb hatással. Azt az életfelfogást tudniillik, hogy – ha a sors úgy hozza – türelemmel kell viselnünk az élet megpróbáltatásait, de ha kedvezőbbé válnak a körülményeink, nem összeegyeztethetetlen sem a hitünkkel, sem a morállal, sem a nemzeti elkötelezettségünkkel, ha a jólétre, az anyagi javak gyarapítására törekszünk. Én úgy tanultam, hogy ebben az életszemléletben békíthető össze egymással a 'keleti' és a 'nyugati' mentalitás.

Hadd tegyem hozzá: a Keletről hozott és a Nyugattól elsajátított alkati adottságunk.

De most egy kicsit elkalandoztunk.

Beszélgetésünk végéhez közeledve – egy nappal a FIDESZ-KDNP immár 'zsinórban' a negyedik, elsöprő erejű győzelme után, ám egy – a szomszédunkban zajló – háború árnyékában, hogyan látod a posztmodern világ, s benne a magyarság jövőjét? Látsz-e esélyt arra, hogy ebben az egy évszázada determinált világpolitikai környezetben Európa végleg talpra tudjon állni? Mit kell tennünk, nehogy egy újabb csúfos vereségbe fussunk bele?

Örülök, hogy már a kérdésedben összekapcsoltad a világpolitikai környezet, Európa és kis hazánk ügyét, mert ezek bizony elválaszthatatlanok egymástól. Ami a 'nagyvilágban' zajló civilizációs folyamatokat illeti, meglehetősen szkeptikus vagyok, mert nem látom a szabályozó erőket – hogy úgy mondjam: globális – összehangoltságát.

Közös dolgaink rendezéséhez csak szűkebb terekben lehet hozzákezdeni. Ilyen lehetne Európa, de még itt sem látjuk, merre is haladunk. Brüsszel egy hatalmas apparátus székhelye lett, de ez az apparátus nem tud megfelelni annak a követelménynek, hogy Európa az európaiaké legyen. Többek között azért sem, mert földrajzilag is a lehető legrosszabb helyen, az Atlanti-óceán partján van, miközben keletre bővül az Unió. Az aura, ami körbeveszi, az nem a centrum aurája. Hiába vagyunk mi Közép-Európában, nekik mi „keletiek” vagyunk, a szó lekezelő értelmében. De ennél is súlyosabb problémát jelent az, hogy beteg ennek a 'centrumnak' a struktúrája is. Szervezetani alapismeretekből is tudhatjuk, ha egy szervezet megszületik, akkor az tevékenységi és illetékességi körét állandóan tágítani akarja. Ez a folyamat jól látszik ebben a Brüsszelsből terjedő, fertőző bürokráciában. Ezekből a tendenciákból azt a következtetést vonom le, hogy Európa ma egy zsákutcában próbál előre haladni. Ebből semmi jó nem jöhet ki. Persze jöhetne, ha az EU elvileg demokratikusan megválasztott képviselőiben és vezetőiben tudatosulna, hogy végül is egy nagy bábállamot kormányoznak, s ha valóban aktív szereplői akarnak lenni a világpolitikának, mindenekelőtt az európai identitás kulturális alapjait kell megerősíteniük. A mai brüsszeli és strasbourg-i elitben még nem tudatosult, hogy az a hiperaktivitás, ami a tevékenységüket jellemzi, tulajdonképpen nem más, mint egy gyökértelen kvázi-hatalmi képződmény tehetetlenségéből, szuverenitás-hiányából fakadó politikai közérzet kompenzációja. Velünk, Közép- és Kelet-Európa nemzeteivel azért packáznak, mert meg sem merik kísérelni, hogy legalább lazítsanak az amerikaiaktól való függőségünkön. Más szóval: Brüsszel az USA-nak való kiszolgáltatottsága tényét a fölöttünk gyakorolt hatalmának látszatával próbálja ellensúlyozni. Márpedig ez – miként az április 3-i választások eredménye is igazolja – nem fog sikerülni. Összegzésül annyit mondhatok: A Jóisten különös kegyelmét látom abban, hogy Orbán Viktor személyében egy olyan ember kezébe került a magyarság sorsa, aki a magyar történelem, a magyar kultúra legéletképesebb tradícióit folytatja. S azért külön is hálás vagyok a sorsomnak, hogy megadatott nekem, hogy közvetítő szerepem lehetett ennek a tradíciónak a megmentésében.

JEGYZETEK

- 1 Pierre *Laval* (1883. június 28. – 1945. október 15.) francia politikus, a Harmadik Köztársaság 69. és 80. miniszterelnöke.
Sir Oswald Ernald *Mosley* az 1920-as évek elején angol parlamenti képviselőként kezdte politikusi pályáját, majd pártvezérként – 1932-ben – a Fasiszták Brit Uniójának hírhedt elnöke lett.
Léon Joseph Marie *Degrelle* belgiumi vallon politikus, szélsőjobboldali rexizmus alapítója, a második világháborúban a Waffen-SS tagja volt. Eleinte nem szimpatizált a németekkel, de 1941-től részt vett a Szovjetunió elleni harcokban, először mint a vallon légió, később mint az SS tagja.
- 2 Vidkun Abraham Lauritz Jonnson *Quisling* (1887. július 18. – 1945. október 24.) hazáruláért kivégzett norvég szélsőjobboldali katonatiszt, politikus.

- 3 Monroe, Az USA egykori elnöke, aki már 1823-ban megfogalmazta Amerika külpolitikai alapelveit
- 4 *Szabadságharcunk és a francia közvélemény.* Akadémiai, 1976
- 5 Ld. I.m.: 279–294. old.
- 6 *Marinovich Endre: A kamikaze kormány második miniszterelnöke.* Éghajlat Könyvkiadó, 2007. 19. old.
- 7 Ld. Horváth István: *Az elszalasztott lehetőség. A Magyar-német kapcsolatok 1980–1981.* 257. old. Corvina
8. Dr. Balsai Istvánt
9. *Állambiztonsági hiány és társadalmi deficit.* In.: *Magyarország – ma és holnap.* Magyar Szemle Könyvek, Bp., 2007. 333–363.
- 10 K.F.: Ld. Bod P. tézisének általam megfogalmazott kritikáját: *Forradalom helyett.* Magyar Szemle Könyvek, 2018, 73–74. old.
- 11 *Elszalasztott lehetőség. A magyar-német kapcsolatok 1980-1991.* Corvina, 2008.
- 12 Ld.: *A paktum-fantom* c. tanulmányomat. *Forradalom helyett.* Magyar Szemle Könyvek, 2018. 225-309.
- 13 Németh Miklós és Kohl kancellár kapcsolatáról ld. Oplatka András *Németh Miklós* c. könyvét! Helikon, 2014.
- 14 Borsits László altábornagy
- 15 Ld. pl. Bíró Zoltánt, aki mindmáig megfedkezni látszik arról, hogy Antall József neve csak azok után vetődött fel az MDF-elnökségében mint lehetséges elnökjelölt, amikor ő már lemondott 'megbízott elnöki' posztjáról!
- 16 Oplatka András: *Németh Miklós.* Helikon, 2014, 317.
- 17 Ld.: *A Tét.* Bagolyvár Kiadó, Bp., 1994. 9-79. *Készenlét.* Argumentum, 2008. 309–347.; *Életünk,* 2021. 07. 56–63.old.
- 18 Az SZT-tisztek – Szigorúan Titkos állományú – állambiztonsági tisztek a magyar titkosszolgálatok hivatásos állományának mély fedésben tevékenykedő kategóriáját alkották a rendszerváltás előtt.
- 19 Ld. a Nemzetbiztonsági Bizottság 2008. dec. 2-i ülésének jegyzőkönyvét!
- 20 „A titkosszolgálatok a katonaságnál rendben voltak, törvényesen működtek, a Belügyminisztériumban azonban nem. Kárpáti a hadseregben sok mindent keményen felszámolt. A nyár folyamán nem kevesebb mint 27 tábornokot nyugdíjaztunk. A Belügyminisztériumban azonban annak idején sajnos nem került sor hasonló határozott lépésekre. Példának okáért vég nélkül halasztódott a szovjet tábornokok kimozdítása is a Belügyminisztériumból, míg végül Sztukalin nagykövetet magamhoz kérettem, és felszólítottam, beszéljen az érintettekkel, mert tarthatatlan, hogy magas rangú szovjet katonatisztek üljenek ott, és ellenőrző szerepet játszanak. Végül a szovjet tábornokok több – ismeretlen rakománnyal megpakolt – kamionnal együtt elhagyták az országot.”(Ld.: Oplatka András: *Németh Miklós* – „Mert ez az ország érdeke” Helikon, 2014. 317. old.)
- 21 Ld.: Marinovich Endre: *Boross Péter 216 napja.* Éghajlat Kiadó, Bp., 2007, 96–100.
- 22 Uo. 125.
- 23 Barcs 1991-es bombázása a délszláv háború során történt. Az itt folyó légi harcok során egy jugoszláv vadászgép 1991. október 27-én 20 óra 51 perckor Barcsot támadta. Ekkor a támadási manőver részeként Jugoszlávia légtéréből érkező MiG–21-es vadászrepülő 300-350 méteres magasságból indított magyar célpontok ellen két darab Hunting Engineering által gyártott BL755 típusú, MK3-as változatú kazettás bombát. A bombák sze-

- rencsére Barcs központi részétől távolabb robbantak fel, így személyi sérülést nem, de jelentős anyagi kárt több épületben is okoztak.
- 24 Debreczeni József: *Orbán Viktor*, Osiris, 2002, 283. old.
- 25 Botos Katalin, aki a bankfelügyeletért felelős tárcanélküli miniszter volt 1990 decembertől 1992 januárjáig, számos könyvében és folyamatosan publikált publicisztikai írásai-ban elemzi a társadalom- és gazdaságpolitika összefüggéseit. *Világméretű pénzügyi egyensúlyhiány* címen publikált doktori disszertációjának Kádár Béla volt az egyik oppo-nense. Bogár László a *Magyarország és a globalizáció* (Osiris, Bp. 2003, Bp.) és a *Bokros újratöltve* (KAIRO SZ, Bp., 2006.) c. könyveiben követte nyomon a magyar rendszervál-tozás gazdaságtörténeti folyamatait, illetőleg gazdaságpolitikai koncepcióit.
- 26 *Portrévázlat világgép-keretben*, Kulin Ferenc: *Készenlét*; Argumentum, 2008, 279–309. old.
- 27 Ld. Horn Gyula: *Azok a kilencvenes évek...*; Kossuth Kiadó, 1999, 224. old.
- 28 *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához*, I. Veritas – Magyar Napló, Bp. 2015
- 29 Ld.: Kulin Ferenc: *Forradalom helyett*. Magyar Szemle Könyvek, 2018.. 225-309.
- 30 Ormós Zsigmond: *Szabadelmű levelek vagy democrat lapdacsok aristocrat görcs ellen*. Téka, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976, 147. old.
- 31 Kazinczy F. művei, II. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1979, 297. old.

